

Praktijkonderzoek

Programma-evaluatie
Letterpluis

Marleen Schepens

Datum: Tilburg, Juni 2012

Opleiding: OSO Master SEN
Autismespecialist

Onderzoeksbegeleider: Wendy Lampen

Mail student: mschepens@
hotmail.com

Studentnummer: 2075027

“De leesontwikkeling van
leerlingen met autisme en
een verstandelijke beperking”

Praktijkonderzoek

Programma-evaluatie Letterpluis

“De leesontwikkeling van leerlingen met autisme
en een verstandelijke beperking”

Auteur:	Marleen Schepens
Studentnummer:	2075027
Datum:	Tilburg, juni 2012
Opleiding:	OSO Master SEN Autismespecialist
Onderzoeksbeg.:	Wendy Lampen
Mail student:	mschepens@hotmail.com

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave.....	3
Voorwoord.....	4
Samenvatting.....	5
Hoofdstuk 1: Inleiding.....	6
1.1 Doel van het onderzoek.....	6
1.2 Doel in het onderzoek.....	6
Hoofdstuk 2: Theoretisch kader.....	7
2.1 Autisme en lezen.....	7
2.2 Methoden/leerlijnen.....	8
2.2.1 Veilig leren lezen.....	8
2.2.2 Aap zee koe.....	8
2.2.3 Leespraat.....	9
2.2.4 Letterpluis.....	9
2.2.5 Vergelijking.....	10
Hoofdstuk 3: Methode.....	11
3.1 Programma-evaluatie.....	11
3.2 Mijn betrokkenheid.....	11
3.3 Gebruikers.....	11
3.4 Doelgroep.....	11
3.5 Gegevens leerlingen.....	12
3.5.1 Leerlingen Letterpluis.....	12
3.5.2 Controlegroep.....	12
3.6 Triangulatie.....	12
3.6.1 Meetinstrumenten.....	13
3.6.2 Bevindingen leerlingen.....	13
3.6.3 Bevindingen gebruikers.....	13
Hoofdstuk 4: Resultaten.....	14
4.1 Verloop onderzoek.....	14
4.2 Metingen meetinstrumenten.....	15
4.2.1 0-meting.....	15
4.2.2 Middenmeting.....	16
4.2.3 Eindmeting.....	17
4.2.4 Grafieken.....	18
4.3 Bevindingen leerlingen.....	19
4.3.1 Middenmeting.....	19
4.3.2 Eindmeting.....	19
4.4 Bevindingen gebruikers.....	20
4.4.1 Middenmeting.....	20
4.4.2 Eindmeting.....	20
4.5 Kwalitatieve gegevens bevindingen gebruikers.....	21
Hoofdstuk 5: Conclusies, discussie en aanbevelingen.....	23
5.1 Conclusies en discussie.....	23
5.1.1 Doelstelling.....	25
5.1.2 Mening.....	26
5.2 Aanbevelingen.....	27
5.2.1 Positieve punten.....	27
5.2.2 Aanpassingen ter verbetering.....	27
5.2.3 Wisselende reacties.....	28
5.2.4 Aanbevelingen De Bodde.....	28
5.2.5 Aanbevelingen schrijvers Letterpluis.....	28
Hoofdstuk 6: Nawoord.....	29
Hoofdstuk 7: Reflectie en evaluatie.....	30
Hoofdstuk 8: Literatuur.....	31
Hoofdstuk 9: Bijlagen.....	32
9.1 Bijlage 1: Vragenlijst.....	32
9.2 Bijlage 2: Resultaten metingen in tabel.....	36
9.3 Bijlage 3: Resultaten bevindingen leerlingen in tabel.....	37
9.4 Bijlage 4: Foto's Letterpluis.....	38

Voorwoord

Als leerkracht en als autismespecialist, werkend in het onderwijs bij leerlingen met autisme en een verstandelijke beperking, was mijn ervaring meerdere malen dat de leerlingen met de reguliere leesmethode niet tot lezen kwamen. De woorden die aangeboden werden stonden vaak te ver van de leerlingen af, het begrip was er niet, de woorden werden niet logisch opgevolgd en de oefeningen in de boekjes waren niet duidelijk. Zo was er een aantal factoren in de methode die het leren lezen voor de leerlingen met autisme en een verstandelijke beperking niet gemakkelijker maakten.

Luisterend en kijkend naar de leerlingen met autisme ontwikkelden de orthopedagoge en ik een voorbereidende leerlijn op maat: Letterpluis. De leerlingen waren enthousiast, ze leerden lezen en ook het schrijven kwam aan bod.

Was het toeval? Werkte Letterpluis alleen bij deze leerlingen? Zal het bij alle leerlingen met autisme en een verstandelijke beperking die niet tot lezen komen werken? Hoe komt het dat Letterpluis bij deze leerlingen werkte? Om antwoord te vinden op deze vragen is er praktijkonderzoek nodig. Een programma-evaluatie (Harinck & Smit, 1999; Migchelbrink, 2001; Harinck, 2003).

Door dit onderzoek krijgen we een evaluatie van Letterpluis. Het voordeel hiervan is dat er aanpassingen kunnen komen en dat we te weten komen of Letterpluis inderdaad geschikt is voor alle leerlingen met autisme en een verstandelijke beperking die niet tot lezen komen. Dan kan Letterpluis naar de uitgeverij en kunnen veel leerkrachten, leerlingen en ouders profiteren van dit programma.

De directie van De Bodde heeft de mogelijkheid gegeven dit onderzoek binnen hun school uit te voeren. De leerkrachten en onderwijsassistentes hebben meegewerkt aan het verloop van het onderzoek. Een aantal leerlingen van De Bodde heeft met Letterpluis gewerkt, om zo het programma te evalueren. Dank daarvoor.

Om het onderzoek in goede banen te leiden en om kwalitatief op een hoger niveau te komen, heb ik samengewerkt met medestudenten, docenten en supervisor van de opleiding Master SEN Autismespecialist. Ik dank hen voor hun goede bijdrage als critical friends.

Marleen Schepens

Samenvatting

“De leerling is trots/blij met zijn eigen methode. Hij vraagt zelf steeds meer om Letterpluis.”
(Kouwenberg, 2012)

Als leerkracht en autismespecialist heb ik gemerkt dat leerlingen met autisme en een verstandelijke beperking niet of nauwelijks leren lezen met de reguliere leesmethoden. Een goede aangepaste leesmethode was er ook niet, tot Letterpluis ontstond.

In mijn onderzoek heb ik gekeken naar hoe leerlingen leren lezen en hoe leerlingen met autisme en een verstandelijke beperking leren lezen. Dit heb ik beschreven in een theoretisch kader. Daarnaast heb ik gekeken naar bestaande leesmethoden en leerlijnen; Veilig leren lezen, Aap zee koe, Leespraat en natuurlijk Letterpluis. Deze heb ik met elkaar vergeleken. Letterpluis lijkt geschikt, maar is dat ook zo?

In mijn onderzoek heb ik een programma-evaluatie naar Letterpluis gedaan. Door middel van triangulatie heb ik mijn data verkregen. Ik heb gekeken naar de resultaten van de leerlingen aan de hand van meetinstrumenten. Hierbij heb ik zowel het technisch lezen als het begrijpend lezen getoetst. Dit heb ik niet alleen gedaan bij leerlingen die met Letterpluis werken, maar ook heb ik een controlegroep getoetst. Deze bestaat uit leerlingen met autisme en een verstandelijke beperking die werken met de reguliere leesmethode. Zo kunnen de resultaten van de meetinstrumenten vergeleken worden tussen de twee groepen.

Naast de toetsresultaten heb ik de leerlingen de leerlijn Letterpluis laten beoordelen en heb ik de gebruikers, de leerkrachten en onderwijsassistenten, gevraagd wat hun bevindingen zijn. Voor het verzamelen van de resultaten heb ik drie momenten genomen, een 0-meting, middenmeting en een eindmeting, waarin de meetinstrumenten, de bevindingen van de leerlingen en de bevindingen van de gebruikers aan bod kwamen.

De resultaten van de meetinstrumenten zijn goed, de leerlingen die werkten met Letterpluis gingen vooruit bij zowel technisch lezen als het woordbegrip. De leerlingen uit de controlegroep boekten weinig vooruitgang.

De leerlingen werkten met plezier aan de opdrachten en werkvormen van Letterpluis, zowel in de klas als tijdens de metingen. De leerlingen beoordelen de leerlijn dan ook met blijde smiley's. De gebruikers gaven ook positieve beoordelingen over Letterpluis. Daar waar zij niet zo positief waren gaven zij aan hoe het beter kon en zijn er goede aanbevelingen ontstaan.

Letterpluis is een geschikte leerlijn lezen voor leerlingen met autisme en een verstandelijke beperking. Met wat aanpassingen ter verbetering van het programma zal Letterpluis nog beter gebruikt kunnen worden.

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 Doel van het onderzoek

Binnen De Bodde (school voor zeer moeilijk lerende kinderen) wordt gewerkt met Letterpluis. Dat is een leerlijn lezen voor leerlingen met autisme en een verstandelijke beperking. Letterpluis is een leerlijn die ontstaan is uit de handelingsverlegenheid dat de leerlingen met de reguliere leesmethode, Veilig Leren Lezen, niet leerden lezen en de hoop (bijna) werd opgegeven.

Na de ontwikkeling van Letterpluis gingen de leerlingen vooruit, leerden ze wel lezen en hadden ze er plezier in.

Toch is het belangrijk de materialen, methoden waarmee gewerkt wordt, op waarde te beoordelen. Dus ontstaat van de ene handelingsverlegenheid de volgende. Is het wel een goede aanpak? Leren de leerlingen daadwerkelijk lezen? Zijn er nog verbeteringen aan te brengen? Als het werkt, kunnen andere scholen er dan ook gebruik van maken? Om achter deze en meerdere antwoorden te komen is er praktijkonderzoek nodig; een programma-evaluatie. (Harinck & Smit, 1999; Migchelbrink, 2001; Harinck, 2003)

1.2 Doel in het onderzoek

Onderzoeksvraag

Wat zijn de resultaten en de bevindingen van de gebruikers van Letterpluis bij leerlingen met autisme en een verstandelijke beperking op De Bodde en hoe kan het programma verbeterd worden?

Deelvragen

- Draait het programma Letterpluis volgens plan, waarom wel of niet?
- Wat zijn de resultaten, gemeten met meetinstrumenten, van leerlingen die lezen met Letterpluis en van leerlingen die lezen met de reguliere leesmethode?
- Zijn de gebruikers tevreden en wat zijn de reacties ter verbetering?

Hoofdstuk 2 Theoretisch kader

In dit hoofdstuk staat het theoretisch kader beschreven, waarin onderwerpen aan bod komen die in verband staan met mijn onderzoek. Om bijvoorbeeld een goed beeld te krijgen van Letterpluis en later in het onderzoek goede aanbevelingen te kunnen doen, staan uitgangspunten en werkwijzen van de leerlijnen/methoden beschreven en wordt de vergelijking gemaakt tussen Letterpluis en andere methoden/leerlijnen.

Om goed in te kunnen lezen in deze methoden/leerlijnen is het goed om eerst een algemeen beeld te hebben van hoe leerlingen leren lezen en wat het verschil is in het leesproces met leerlingen met autisme en een verstandelijke beperking.

2.1 Autismen en lezen

Autisme

Autisme is een pervasieve ontwikkelingsstoornis. Personen met autisme vertonen stoornissen op drie vlakken; sociale interactie, communicatie en verbeelding. (Jennes, 2006). Daarnaast zijn er belangrijke theorieën:

- Met theory of mind wordt bedoeld 'het hebben van een theorie over de geest'. Het gaat om het besef dat ieder zijn eigen gedachten en waarnemingen heeft, die losstaan van andermans gedachten en waarnemingen. (Zeevalking, 2000)
- Centrale coherentie staat voor het vermogen overeenkomsten in dingen en situaties te zien en daardoor zaken met elkaar te combineren en met inzicht in nieuwe situaties toe te passen. (Zeevalking, 2000)
- Executieve functies verwijzen naar cognitieve processen die verband houden met probleemoplossing. (Vermeulen & Degrieck, 2007)

Mensen met een autismespectrumstoornis en een verstandelijke beperking hebben ernstige problemen van zowel de verbale als de non-verbale communicatieve vaardigheden. (Depuydt & van Loon, 2002).

Hoe leren leerlingen met of zonder autisme lezen?

Naast hun problemen op het vlak van communicatie, hebben kinderen met autisme ook problemen met transfer. Zij leggen niet zomaar een link naar alles wat je met lezen kan doen. Iemand kan tegen je praten om een boodschap over te brengen of lichaamstaal (gebaren, mimiek) gebruiken om zich te verduidelijken, maar hij kan je ook een boodschap "schrijven" zodat je die, altijd opnieuw, kan lezen. (Cornelis, van Beversluys, 2006) Daarentegen proberen beginnende lezers zonder autisme al vlug geschreven boodschappen te ontcijferen die ze bijvoorbeeld langs de weg of op verpakkingen zien. Kinderen met autisme moet je erop wijzen dat je ook kan lezen op andere plaatsen dan in het oefenlokaal. (Cornelis, van Beversluys, 2006)

Leesproblemen autisme

* Cognitief probleem:	* Metacognitief probleem	* Motivatie
- Leesbegrip:	- Leesgedrag	- Interesse
- Context		- Competentiebesef
- Verplaatsen in andere gedachtewereld		

Het is niet zo dat kinderen met autisme niet leren lezen met een 'gewone' leesmethode. Bij de meeste van hen lukt het, technisch gezien dan. Maar er is meer dan technisch lezen. Aan de betekenis van de woorden en de communicatieve boodschap van het geschreven woord, wordt bij deze 'gewone' leesmethodes dikwijls te snel voorbij gegaan. (Cornelis & van Beversluys, 2006)

Mensen met autisme zijn sterker in het zich op één onderwerp concentreren en kunnen moeilijker meerdere onderwerpen tegelijk verwerken. De behoefte bij autistische mensen om informatie nauwkeurig zonder fouten te verwerken is groter. Dit vraagt meer tijd: kwaliteit ten koste van kwantiteit. Als gevolg van deze verschillende factoren zal het tempo van verwerking trager kunnen verlopen. (Delfos & Gottmer, 2008)

2.2 Methoden/leerlijnen

Voor veel leerlingen zonder autisme en zonder verstandelijke beperking wordt de methode Veilig leren lezen (VLL) van Zwijsen gebruikt. Omdat er sprake is van handelingsverlegenheid van mij en collega's; leerlingen met autisme en een verstandelijke beperking komen niet tot lezen met de reguliere leesmethode, ben ik op zoek gegaan naar leesmethodes voor deze doelgroep. Binnen de Bodde wordt gebruik gemaakt van Leespraat. Dit is een globaal leesmethode. Ook is Aap zee koe aanwezig, een leesmethode voor leerlingen met autisme, maar hier wordt geen gebruik van gemaakt, omdat veel leerkrachten vinden dat het te beperkt is.

Daarnaast heeft er binnen De Bodde een ontwikkeling plaatsgevonden van een nieuwe leerlijn lezen: Letterpluis. Deze leerlijn wordt door enkele leerlingen gebruikt. Om een goed beeld te krijgen van deze methoden/leerlijnen beschrijf ik de uitgangspunten en maak ik een vergelijking. Zo kan ik ook betere aanbevelingen naar De Bodde doen.

2.2.1 Veilig leren lezen

Veilig leren lezen is een structuurmethode. Met zorgvuldig gekozen woorden wordt leerlingen de alfabetische structuur van ons spellingsysteem bijgebracht. Door deze 'structureerwoorden' te zien, te horen en uit te spreken, leren kinderen klanken en letters verbinden en deze vaardigheid ten slotte te automatiseren.

De leerlingen kunnen al snel nieuwe woorden lezen met de letters die ze hebben geleerd. Verder is er veel aandacht voor het automatiseren van de letterkennis en het stimuleren van vloeiend lezen.

Veilig leren lezen biedt concrete mogelijkheden en materialen om in te spelen op verschillen tussen leerlingen. Zo is er een maangroep voor kinderen die starten met het leesonderwijs en een zongroep voor kinderen die al vlot kunnen lezen. Met de bijbehorende differentiatiematerialen wordt vervolgens gezorgd voor de juiste aanpak voor elke leerling. Veilig leren lezen maakt onderdeel uit van een doorgaande leerlijn voor leesontwikkeling in het basisonderwijs. Van groep 1 tot en met 8 sluiten de Zwijsen-methoden naadloos op elkaar aan en groeien kinderen van Schatkist (groep 1 - 2) eenvoudig door naar Veilig leren lezen (groep 3) en Estafette Nieuw (groep 4 tot en met 8). (Zwijsen, 2012).

Deze informatie wordt vergeleken met de volgende hoofdstukken en komt in de conclusie, hoofdstuk 5, nog verder aan bod.

2.2.2 Aap zee koe

Het leesprogramma *Aap zee koe* is ontstaan door logopedisten op de werkvloer. Het programma pretendeert niet de bestaande leesmethodes te vervangen, maar wil een hulp zijn bij het optimaliseren van de leeromgeving om kinderen met autisme meer kansen te bieden een groter leesbegrip te verwerven.

Niet elk kind met autisme heeft een aangepast leesprogramma nodig. *Aap zee koe* richt zich op kinderen die niet vlot leren lezen met de bestaande leesmethodes. (Cornelis & van Beversluys, 2006)

Er worden drie woorden aangeboden naar aanleiding van een tekening. Vervolgens worden de lidwoorden losgehaald en worden de letters uit elkaar gehaald. De letters worden van plaats verwisseld waardoor nieuwe woorden ontstaan. Er wordt een nieuwe letter aangeboden en hiermee worden ook weer nieuwe woorden gemaakt. Het programma biedt werkbladen en daarnaast maakt het programma ook gebruik van klankgebaren. Daarna komen de hoofdletters aan bod. Ook wordt er uitgebreid naar meerlettergrepige woorden en vervolgens naar zinnen. Plaatjes worden aangeboden om te zorgen dat het begrijpend lezen ontwikkeld wordt.

Deze informatie wordt vergeleken met het vorige en het volgende hoofdstuk en komt in de conclusie, hoofdstuk 5, nog verder aan bod.

2.2.3 Leespraat

Leespraat is een globaal leesmethode voor kinderen met downsyndroom. De methode richt zich op leren lezen om te leren praten. Zo krijgt de training van auditieve vaardigheden in deze methode meer nadruk dan in andere programma's in globaal lezen.

De leeswoorden en –zinnen sluiten aan bij de belangstelling en woordenschat van het kind en het lezen is vanaf het begin begrijpend lezen. De leesactiviteiten sluiten aan bij het ontwikkelingsniveau van het kind. Lezen is een actief, betekenisvol gebeuren. Het lezen wordt gecombineerd met diverse spelvormen, opdrachtjes uitvoeren, lotto en memorie.

Het kind herkent het woord in eerste instantie zoals een plaatje, een geheel. Plaatjes worden in deze methode alleen in het begin als motivatie en later bij het toetsen van de leeswoordenschat gebruikt. Plaatjes of picto's worden spaarzaam ingezet, zodat de aandacht van het kind zo volledig mogelijk op de woordbeelden gericht is.

Het gebruiken van betekenisvolle en voor het kind functionele woorden vormt een rode draad door alle hoofdstukken heen. Er kan een start gemaakt worden met het programma als kinderen de leeftijd hebben van 2 of 3 jaar. Verder is het programma uitgebreid naar de basisschool, zodat het leren lezen om te praten niet opeens afgebroken wordt en volledig vervangen wordt door het analytisch lezen. Op deze manier is gestreefd naar een doorgaande leerlijn.

De methode biedt een geïntegreerd oefenprogramma voor thuis en op school en het biedt een doorgaande lijn vanaf de eerste leeswoordjes tot en met het technisch en begrijpend lezen op de basisschool. (Bosch, 2005)

Deze informatie wordt vergeleken met de vorige hoofdstukken en komt in de conclusie, hoofdstuk 5, nog verder aan bod.

2.2.4 Letterpluis

Letterpluis is een experimentele leerlijn die het gat wil dichten tussen het globaal lezen enerzijds en het technisch en begrijpend lezen anderzijds. De leerlijn is ontwikkeld binnen De Bodde en heeft als doel de leerlingen van de school met een verstandelijke beperking en autisme, die niet via de reguliere methoden kunnen leren lezen en die het niveau van de globaal methode overstijgen, alsnog te leren lezen en schrijven.

Onder lezen wordt het technisch lezen en het leesbegrip verstaan, als voorwaarde om het lezen functioneel te maken en plezier te beleven aan het lezen en ter verbetering van de zelfredzaamheid.

De leerlijn Letterpluis wordt gebruikt als opstap naar de reguliere leesmethode. Als de leerling in staat is zelfstandig woorden en zinnen te formuleren, als hij nieuwe woorden op eigen kracht kan ontsleutelen en als het leesbegrip van de tekst voldoende ontwikkeld is, kan overgestapt worden naar de reguliere methode.

De lesstof wordt gefaseerd aangeboden in vaste thema's die aansluiten op de leefwereld van het kind. De lesstof wordt stapsgewijs aangeboden, geleidelijk opgebouwd in moeilijkheidsgraad van leesteknik.

De lesstof wordt stapsgewijs aangeboden, van herkenbaar en concreet waarneembaar begrip, tot een hoger niveau van abstractie, van woord tot zin. De lesstof wordt aangeboden in vaste dagelijkse routines.

Het lesmateriaal is eenduidig (letterdoos, leeskaarten, letterkaarten, schrijfborden en werkbladen). Aangeleerde woorden, zinnen en begrippen worden zichtbaar opgehangen binnen de leeromgeving van de leerling en pas verwijderd als opslag in het lange termijngeheugen / automatisering heeft plaatsgevonden.

De leeromgeving beperkt zich niet tot de klas, maar wordt uitgebreid naar gezin, wonen en vrije tijd. Het lesthema staat in elke leeromgeving centraal, met als enige doel het maken van de transfer van boek naar dagelijks leven, van afbeelding naar werkelijkheid.

Ouders, leerkracht, groepsmentor en orthopedagoog spannen zich gezamenlijk in, de leerling te helpen bij het leren lezen.

De frequentie van lezen en schrijven is hoog, met een dagelijks aanbod aan de aanleertafel, de werktafel, thuis en buitenshuis. (Deliën & Schepens, 2011)

2.2.5 Vergelijking

	VLL	Aap zee koe	Leespraat	Letterpluis
Doelgroep	Regulier onderwijs	Leerlingen met autisme	Leerlingen met downsyndroom	Leerlingen met autisme en verstandelijke beperking
Lessen	Eén voor één uitgestippeld	Niet één voor één uitgestippeld	Niet één voor één uitgestippeld	Eén voor één uitgestippeld
Structuur-methode	Ja	Ja	Ja	Ja
Analyseren Synthetiseren	Ja	Ja	Nee	Ja
Transfer andere situaties	Nee	Nee	Ja	Ja
Eigen tempo	Nee	Ja	Ja	Ja
Differentiatie	Ja	Ja	Ja	Ja
Materiaal	Ja	Nee	Nee	Ja
Multimedia materiaal	Ja	Nee	Nee	Nee

Hoofdstuk 3 Methode

3.1 Programma-evaluatie

De onderzoeksvorm die ik gekozen heb is programma-evaluatie (Harinck & Smit, 1999; Migchelbrink, 2001; Harinck, 2003). Letterpluis is een programma wat sinds korte tijd loopt op De Bodde. Het doel van mijn onderzoek is me te richten op het beoordelen van de kwaliteit en het effect van Letterpluis binnen De Bodde. De programma-evaluatie richt zich in dit geval dus op de resultaten van het programma en de bevindingen van de gebruikers. Daardoor is deze manier van onderzoek doen zowel bruikbaar voor het beoordelen van de waarde van het programma, als voor de verbetering ervan.

3.2 Mijn betrokkenheid

In dit onderzoek heb ik de rol van onderzoeker. Ik ben tijdens het onderzoek geen leerkracht van de leerlingen die meedoen in het onderzoek en geen collega van de leerkrachten en assistentes die meedoen.

Op de momenten dat ik met de leerlingen aan de slag ga, ben ik voor hen een begeleider met wie ze een werkje mogen doen.

Tijdens het ontstaan van Letterpluis heb ik een aandeel geleverd aan de ontwikkeling van het programma. In het onderzoek laat ik dit gegeven niet meespelen, om zo objectief in het onderzoek te kunnen staan.

3.3 Gebruikers

Omdat ik niet meer werkzaam ben op De Bodde en ik een rol aanneem als onderzoeker, noem ik de leerkrachten en assistentes die met Letterpluis werken niet collega's, maar gebruikers. Natuurlijk zijn de leerlingen ook gebruikers, maar die worden in dit onderzoeksrapport weergegeven als leerlingen/doelgroep.

3.4 Doelgroep

De leerlingen die meedoen met het onderzoek zijn leerlingen van De Bodde. Zij hebben allemaal een diagnose in het autismespectrum en er is sprake van een verstandelijke beperking. De leeftijden en de ontwikkelingsleeftijden van de leerlingen lopen uiteen. Ook zijn niet alle leerlingen tegelijk gestart met Letterpluis. Dit wordt meegenomen in de conclusie.

De leerlingen die werken met Letterpluis zitten in verschillende klassen. Er zitten maximaal twee leerlingen in één klas. Dit zorgt ervoor dat de gebruikers de bevindingen soms voor één leerling zullen weergeven en soms in meervoud.

Op De Bodde zijn ook leerlingen met autisme en een verstandelijke beperking die starten met lezen met de reguliere leesmethode, Veilig Leren Lezen (VLL). In dit onderzoek wil ik ook hun leesontwikkeling volgen en vergelijken. Om een vergelijking te kunnen maken tussen leerlingen die werken met Letterpluis en leerlingen die werken met de reguliere methode, VLL, onderzoek ik beide groepen. De doelgroep is hetzelfde, leerlingen met autisme en een verstandelijke beperking die net beginnen met lezen. De leerlingen die met Letterpluis werken zitten in de Letterpluisgroep. De leerlingen die met VLL werken, vormen de controlegroep. Voor specifieke informatie over de leerlingen, zie hoofdstuk 3.5.

3.5 Gegevens leerlingen

3.5.1 Leerlingen Letterpluis

Leerling	Geb. datum	Leeftijd	Geslacht	IQ	Ontw. leeftijd	Diagnose
R.K.	21-04-2000	11;7	M	2010: 56	2010: 5;5 jaar	ASS
M.H.	19-02-2000	11;9	V	2007: 64	2007: 5;0 jaar	ASS
N.v.d.Z.	30-01-1997	14;10	V	2008: <50	2008: 4;1 - 5;7 jaar	ASS
V.v.S.	28-05-1998	13;6	M	2009: 48	2009: 5;2 jaar	PDD-NOS
M.H.F.	17-08-1995	16;4	M	2004: 66	2004: 5;10	ASS
J.N.	20-09-1994	17;3	M	2009: <50	2009: 7;0	ASS

3.5.2 Controlegroep

Leerling	Geb. datum	Leeftijd	Geslacht	IQ	Ontw. leeftijd	Diagnose
N.K.	06-07-2004	7;5	M	2009: 61	2009: 3;6 jaar	PDD-NOS
M.A.	22-12-2000	10;11	M	2009: 46	2009: 4;10 jaar	ASS
W.K.	09-04-2002	9;7	M	2010: 78	2010: 4;8 - 5;9 jaar	PDD-NOS

3.6 Triangulatie

Een heel belangrijk kwaliteitscriterium in het praktijkonderzoek is de triangulatie, het gebruik van meerdere gegevensbronnen. In praktijkonderzoek gaat het vaak om betekenisgeving, om percepties van verschillende belanghebbenden. (Harinck, 2010)

De gegevensbronnen kunnen bestaan uit verschillende informanten en uit soorten informatiebronnen. Ik heb gekozen voor twee verschillende informanten en een informatiebron. De triangulatie die ik in dit onderzoek gebruik bestaat uit:

- Meetinstrumenten
- Bevindingen leerlingen
- Bevindingen gebruikers

Deze worden in hoofdstuk 3.6.1, 3.6.2 en 3.6.3 verder toegelicht.

3.6.1 Meetinstrumenten

De term 'toets' wordt meestal gehanteerd voor instrumenten die op schoolse vaardigheden mikken. De term 'test' wordt gebruikt voor meer permanente persoonseigenschappen. (Harinck, 2010). Om een duidelijk, zo objectief mogelijk resultaat te krijgen, rekening houdend met de betrouwbaarheid en validiteit, kies ik voor bestaande meetinstrumenten. Omdat Letterpluis bedoeld is voor zowel technisch lezen als begrijpend lezen, kies ik voor twee instrumenten. De data uit deze instrumenten wordt later weergegeven in een grafiek.

• Cito dmt: DMT en AVI kunnen worden ingezet nadat met de toetsen Technisch lezen is vastgesteld dat bij leerlingen nadere, individuele analyse van technische leesvaardigheid noodzakelijk is. Deze kunnen ook worden ingezet als signaleringsinstrument bij alle leerlingen. (Cito, 2009). Ik kies voor dit instrument omdat het een veelgebruikt, betrouwbaar instrument is. Zo kan ik het niveau van de leerlingen objectief en meerdere malen meten. Wel houd ik rekening met de tijdsnorm, zodat het ook geschikt is voor mijn doelgroep.

• Peabody: De PPVT-III-NL is een wereldwijd bekend instrument om de receptieve kennis van de woordenschat te testen, door het meten van het begrip van gesproken woorden. De PPVT-III-NL is door zijn grote leeftijdsbereik en door het feit dat de proefpersoon niet zelf hoeft te spreken, geschikt voor een grote diversiteit aan groepen. (Pearson, 2012) Ik kies voor dit instrument omdat ik het wil gebruiken bij leerlingen met autisme en een verstandelijke beperking en het geschikt is voor een grote diversiteit aan groepen. Daarnaast hoeven de leerlingen niet te spreken en kan ik het objectief en meerdere malen afnemen.

3.6.2 Bevindingen leerlingen

Om te weten of Letterpluis een goed leermiddel is, wil ik ook de leerlingen vragen wat zij ervan vinden. Zij werken immers het meest met Letterpluis. Omdat het niet voor alle leerlingen even makkelijk is dit aan te geven, werk ik met stickers. De leerlingen krijgen stickers met een blij smiley en een niet-blij smiley. De leerlingen beoordelen iedere opdracht van Letterpluis in de klas gedurende een week. En ze beoordelen de opdrachten in een één op één situatie met mij. De leerlingen geven aan welke smiley het best bij de opdracht past. Ook de resultaten van de leerlingen worden weergegeven in een grafiek.

3.6.3 Bevindingen gebruikers

Naast de resultaten en de bevindingen van de leerlingen is het ook belangrijk te weten hoe de leerkrachten het werken met Letterpluis ervaren en een vergelijking te maken. Zij hebben een didactische achtergrond, waardoor zij de leerlijn kunnen beoordelen. Daarnaast zien zij de leerlingen ermee werken, weten zij hoe de leerlingen het naar hun idee ervaren en of zij ze vooruit zien gaan. Om dit te weten te komen maak ik gebruik vragenlijst (zie bijlage 1). De vragenlijst is een schriftelijk instrument, bedoeld bij een brede groep personen nauwkeurige informatie te verzamelen. De vragenlijst is een gestructureerd instrument, dat bestaat uit een aantal vragen of stellingen en daarbij behorende antwoordmogelijkheden. Deze vragen zijn er op gericht de respondent zich te laten uitspreken over het onderwerp dat de onderzoeker interesseert. (Harinck, 2010) In deze vragenlijst is er voor de leerkrachten ook ruimte aan te geven waar zij verbeteringen zien of andere ideeën hebben. Zo vult de kwalitatieve data de kwantitatieve data aan. De resultaten van de gesloten vragen worden weergegeven in een grafiek, zodat dit overzichtelijk wordt. De resultaten van de open vragen leveren kwalitatieve data op en zullen uitgeschreven en verwerkt worden in de conclusie en aanbevelingen.

Om het startniveau van de leerlingen te bepalen begin ik met een 0-meting. Om het verloop van de leesontwikkeling van deze kinderen te volgen, doe ik een 0-meting, een middenmeting en een eindmeting met beide meetinstrumenten. Omdat de bevindingen van de leerlingen en leerkrachten kunnen veranderen, neem ik de vragenlijst en het beoordelen aan de hand van smiley's ook af bij de 0-meting, middenmeting en eindmeting.

Hoofdstuk 4 Resultaten

4.1 Verloop onderzoek

Door middel van triangulatie heb ik op verschillende manieren informatie verkregen. Als eerste heb ik gekeken naar de vooruitgang van de leerlingen met behulp van de eerder beschreven meetinstrumenten; Peabody en Cito DMT. De Peabody heb ik afgenomen volgens de richtlijnen van het instrument. Om tot de scores te komen heb ik gebruik gemaakt van de norm zoals in de handleiding van het instrument beschreven. Omdat de leerlingen een oudere leeftijd hebben dan hun ontwikkelingsleeftijd scoren zij over het algemeen lager dan gemiddeld. Daarom is bij niet bij alle leerlingen een woord IQ eruit gekomen en heb ik ervoor gekozen naast het woord IQ ook de woordleeftijd weer te geven.

De leeslijst van Cito dmt heeft als norm 1 minuut bij afname. Maar bij deze leerlingen is er sprake van autisme en een verstandelijke beperking. In het theoretisch kader, hoofdstuk 2.1, staat beschreven dat de behoefte bij autistische mensen, om informatie nauwkeurig zonder fouten te verwerken, groter is. Dit vraagt meer tijd: kwaliteit ten koste van kwantiteit. (Delfos & Gottmer, 2008) Daarom heb ik er voor gekozen deze richtlijn niet te hanteren, maar de leerlingen 5 minuten de tijd te geven. Op deze manier hebben de leerlingen allemaal evenveel tijd en hebben ze genoeg tijd te laten zien wat ze kunnen.

Ik heb gemerkt dat de leerlingen niet bij alle metingen even open waren. Met name in het begin waren ze meer gespannen. Een jongen was bij de eindmeting erg enthousiast en scoorde toen hoog bij woordbegrip. Factoren zoals wat er die dag gebeurde, spanningen en hoe een leerling in zijn vel zit spelen mee en daar moet ook rekening mee gehouden worden bij het lezen van de resultaten. Zie hoofdstuk 4.2 voor de resultaten van deze metingen.

Daarnaast heb ik gekeken wat de bevindingen van de leerlingen zijn. Dit heb ik bij de metingen op twee manieren gedaan. Bijvoorbeeld door de leerlingen met Letterpluis te laten werken waar ik bij was. Zo kon ik zien hoe ze ermee aan het werk waren en kon ik ze het werk laten beoordelen. Dit beoordelen deden ze door uit twee stickers te kiezen, een blij smiley en een niet blij smiley. Ik stelde de leerlingen na ieder werkje de vraag welke sticker het best bij het werkje paste. Dit hebben de leerkrachten ook in de klas gedaan. Nadat de leerlingen gewerkt hadden mochten ze het werkje beoordelen door er een sticker op te plakken.

Deze manier van meten is redelijk betrouwbaar. Het enige wat ik tegen gekomen ben is dat er leerling was die de blij smiley leuker vond dan de andere en daarom deze koos. Wel merk ik dat de leerlingen met plezier met het werk bezig zijn en ook echt de blij smiley koppelen aan het werkje door de sticker erop te plakken. Een aantal leerlingen kon ook beschrijven waarom ze deze sticker kozen, ze vonden het een makkelijk of een leuk werkje. Dit is zowel bij de midden- als bij de eindmeting aan bod gekomen, de 0-meting was al geweest toen ik deze vorm van datacollectie koos. Zie hoofdstuk 4.3 voor de resultaten.

De bevindingen van de leerlingen werden ook bevestigd doordat de leerkrachten/assistenten aangaven dat de leerlingen met plezier aan de werkjes van Letterpluis werkten. Dit werd duidelijk doordat ik een vragenlijst afgenomen had. Om een zo compleet mogelijk beeld te krijgen heb ik ervoor gekozen zowel gesloten als open vragen te stellen. De vragenlijst is een betrouwbaar instrument waar veel informatie uitgekomen is. Deze vragenlijst heb ik zowel bij de midden- als bij de eindmeting afgenomen, de 0-meting was al geweest toen ik deze vorm van datacollectie koos. Zie hoofdstuk 4.4 voor de grafieken en kwalitatieve informatie.

4.2 Metingen meetinstrumenten

4.2.1 0-meting

Leerling	Startdatum Letterpluis	Afname datum	Cito DMT (5 min.)	Peabody
Leerlingen Letterpluis				
R.K.	Eind 2010	03-10-2011 (technisch lezen eind 2010)	150 woorden aangeboden 0 woorden gelezen 0 woorden goed	- Woord IQ: / - Woordleeftijd: 4;9 jaar.
M.H.	Begin 2011	03-10-2011 (technisch lezen begin 2011)	150 woorden aangeboden 15 woorden gelezen 0 woorden goed	- Woord IQ: 67. - Woordleeftijd: 7;7 jaar.
N.v.d.Z.	05-09-2011	03-10-2011	150 woorden aangeboden 0 woorden gelezen 0 woorden goed	- Woord IQ: / - Woordleeftijd: 4;3 jaar.
V.v.S.	28-11-2011	22-11-2011	150 woorden aangeboden 44 woorden gelezen 9 woorden goed	- Woord IQ: 62. - Woordleeftijd: 7;11 jaar.
M.H.F.	09-01-2012	22-12-2011	150 woorden aangeboden 14 woorden gelezen 4 woorden goed	- Woord IQ: 56 - Woordleeftijd: 8;0 jaar.
J.N.	09-01-2012	09-01-2012	150 woorden aangeboden 8 woorden gelezen 4 woorden goed	- Woord IQ: 71 - Woordleeftijd: 10;11 jaar.
Controlegroep				
N.K.	/	22-11-2011	150 woorden aangeboden 0 woorden gelezen 0 woorden goed	- Woord IQ: 67. - Woordleeftijd: 5;1 jaar.
M.A.	/	22-11-2011	150 woorden aangeboden 0 woorden gelezen 0 woorden goed	- Woord IQ: / - Woordleeftijd: 5;2 jaar.
W.K.	/	22-11-2011	150 woorden aangeboden 0 woorden gelezen 0 woorden goed	- Woord IQ: 65 - Woordleeftijd: 6;3 jaar.

4.2.2 Middenmeting

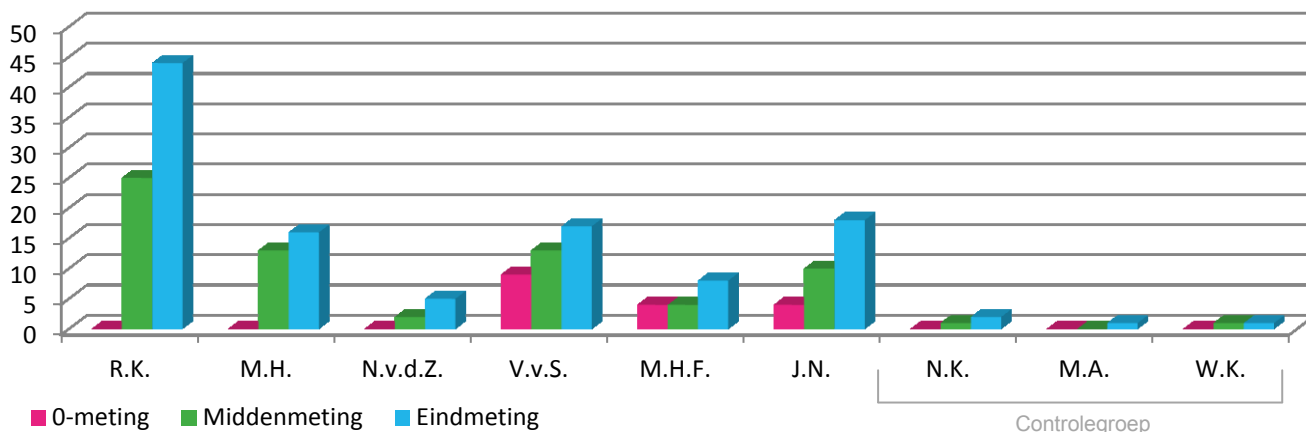
Leerling	Startdatum Letterpluis	Afname datum	Cito DMT (5 min.)	Peabody
Leerlingen Letterpluis				
R.K.	Eind 2010	07-02-2012	150 woorden aangeboden 57 woorden gelezen 25 woorden goed	- Woord IQ: / - Woordleeftijd: 4;11 jaar.
M.H.	Begin 2011	07-02-2012	150 woorden aangeboden 23 woorden gelezen 13 woorden goed	- Woord IQ: 67 - Woordleeftijd: 7;9 jaar.
N.v.d.Z.	05-09-2011	07-02-2012	150 woorden aangeboden 6 woorden gelezen 2 woorden goed	- Woord IQ: / - Woordleeftijd: 6;0 jaar.
V.v.S.	28-11-2011	08-02-2012	150 woorden aangeboden 28 woorden gelezen 13 woorden goed	- Woord IQ: 69 - Woordleeftijd: 8;10 jaar.
M.H.F.	09-01-2012	08-02-2012	150 woorden aangeboden 15 woorden gelezen 4 woorden goed	- Woord IQ: 59 - Woordleeftijd: 8;7 jaar.
J.N.	09-01-2012	08-02-2012	150 woorden aangeboden 16 woorden gelezen 10 woorden goed	- Woord IQ: 73 - Woordleeftijd: 11;4 jaar.
Controlegroep				
N.K.	/	10-02-2012	150 woorden aangeboden 9 woorden gelezen 1 woord goed	- Woord IQ: 71 - Woordleeftijd: 5;4 jaar.
M.A.	/	09-02-2012	150 woorden aangeboden 5 woorden gelezen 0 woorden goed	- Woord IQ: / - Woordleeftijd: 5;10 jaar.
W.K.	/	09-02-2012	150 woorden aangeboden 1 woord gelezen 1 woord goed	- Woord IQ: 56 - Woordleeftijd: 5;8 jaar.

4.2.3 Eindmeting

Leerling	Startdatum Letterpluis	Afname datum	Cito DMT (5 min.)	Peabody
Leerlingen Letterpluis				
R.K.	Eind 2010	13-04-2012	150 woorden aangeboden 57 woorden gelezen 44 woorden goed	- Woord IQ: 59 - Woordleeftijd: 7;0 jaar.
M.H.	Begin 2011	13-04-2012	150 woorden aangeboden 32 woorden gelezen 16 woorden goed	- Woord IQ: 77 - Woordleeftijd: 9;0 jaar.
N.v.d.Z.	05-09-2011	13-04-2012	150 woorden aangeboden 19 woorden gelezen 5 woorden goed	- Woord IQ: 56 - Woordleeftijd: 7;9 jaar.
V.v.S.	28-11-2011	13-04-2012	150 woorden aangeboden 35 woorden gelezen 17 woorden goed	- Woord IQ: 70 - Woordleeftijd: 9;2 jaar.
M.H.F.	09-01-2012	13-04-2012	150 woorden aangeboden 21 woorden gelezen 8 woorden goed	- Woord IQ: 72 - Woordleeftijd: 16;7 jaar.
J.N.	09-01-2012	13-04-2012	150 woorden aangeboden 24 woorden gelezen 18 woorden goed	- Woord IQ: 86 - Woordleeftijd: 14;0 jaar.
Controlegroep				
N.K.	/	13-04-2012	150 woorden aangeboden 12 woorden gelezen 2 woorden goed	- Woord IQ: 72 - Woordleeftijd: 5;8 jaar.
M.A.	/	13-04-2012	150 woorden aangeboden 8 woorden gelezen 1 woord goed	- Woord IQ: / - Woordleeftijd: 4;8 jaar.
W.K.	/	13-04-2012	150 woorden aangeboden 1 woord gelezen 1 woord goed	- Woord IQ: 57 - Woordleeftijd: 5;11 jaar.

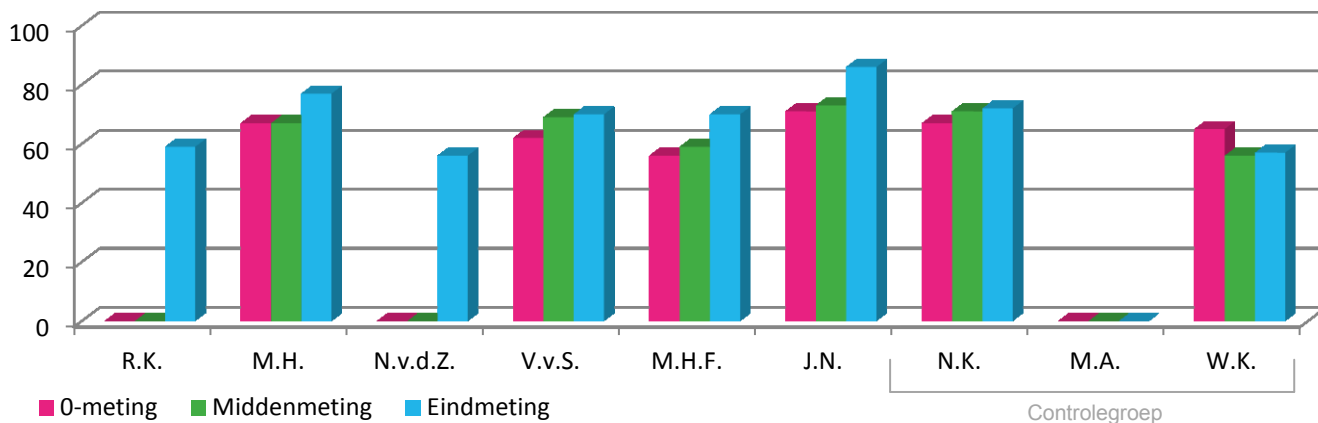
4.2.4 Grafieken

Cito dmt

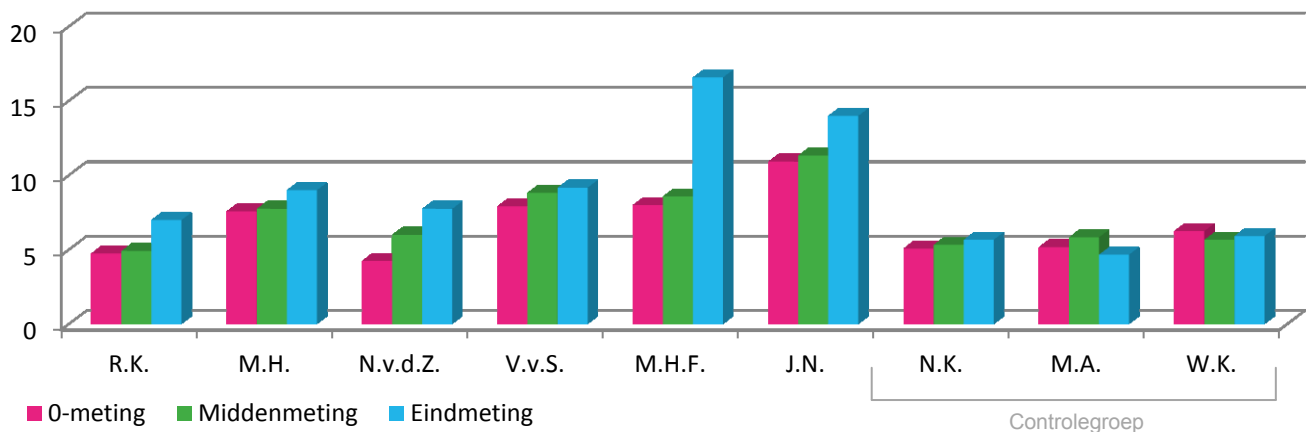
Deze grafiek geeft weer hoeveel woorden de leerlingen gelezen hebben. Van links naar rechts is er een afbouw van gebruiksduur van Letterpluis. Links is de leerling die het langst met Letterpluis werkt, daardoor waarschijnlijk de hoogste score. De Letterpluisgroep gaat vooruit. Zie hoofdstuk 5 voor de conclusie.

Peabody Woord IQ

Deze grafiek geeft het woord IQ weer. Bij de Letterpluisgroep is er sprake van vooruitgang. Daarnaast zijn er verschillen in echte leeftijd. Zie hoofdstuk 5 voor de conclusie.

Peabody Woordleeftijd

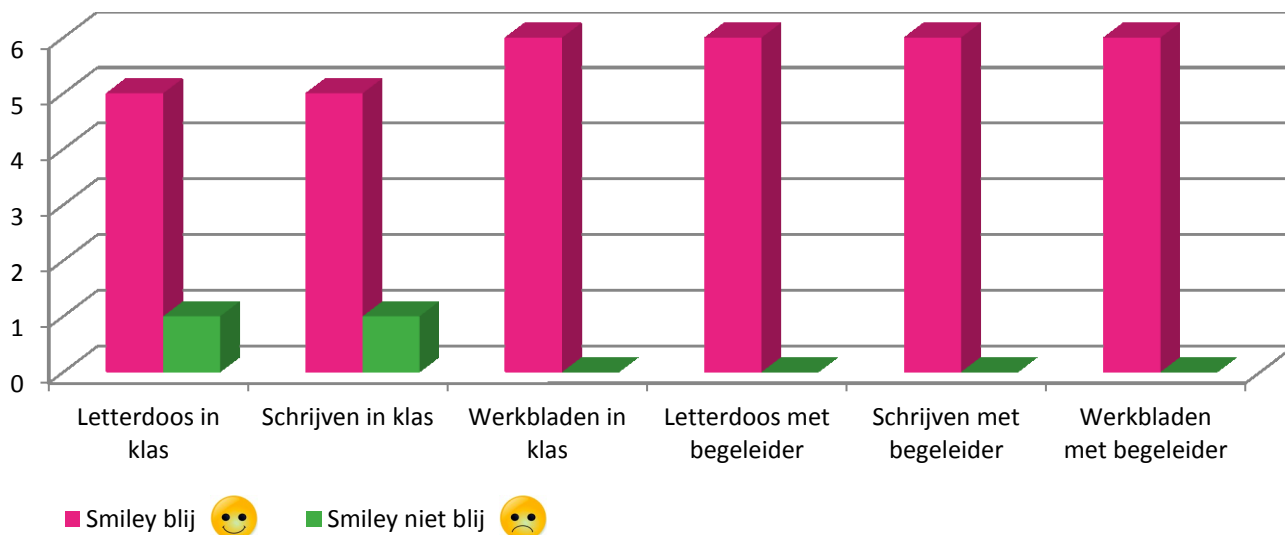

Deze grafiek is gebaseerd op dezelfde resultaten als de vorige grafiek. Beiden worden weergegeven omdat de test gaat om woord IQ, maar niet alle leerlingen hoog genoeg scoren voor een woord IQ.

4.3 Bevindingen leerlingen

4.3.1 Middenmeting

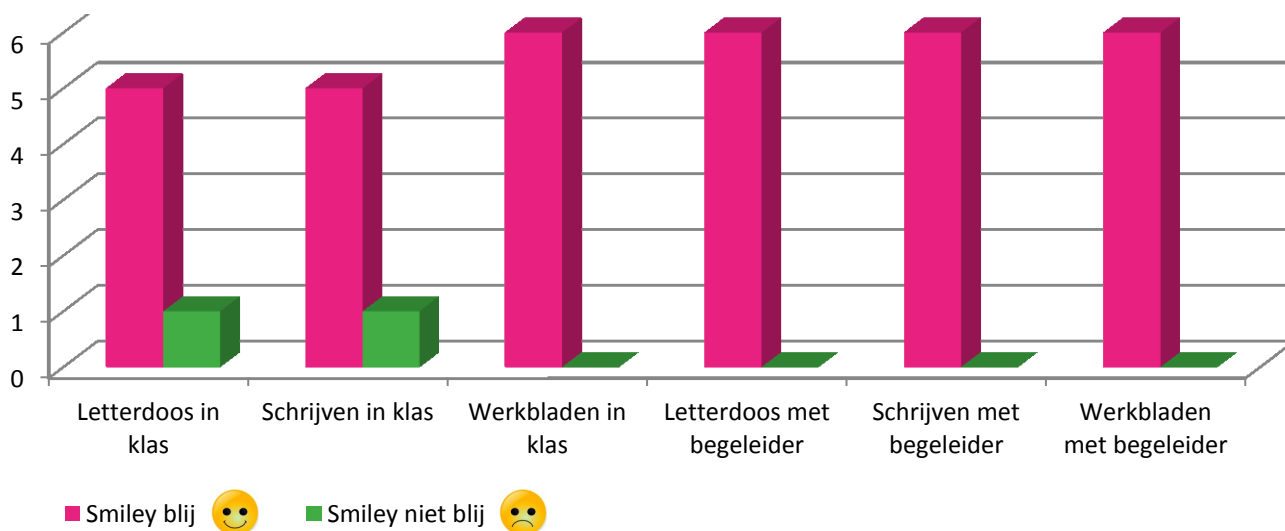
Bevindingen leerlingen, middenmeting

Deze grafiek geeft de bevindingen van de leerlingen die met Letterpluis werken weer. De negatieve smiley's zijn gekozen door de twee leerlingen van VSO bovenbouw. Zie hoofdstuk 5 voor de conclusie.

4.3.2 Eindmeting

Bevindingen leerlingen, eindmeting

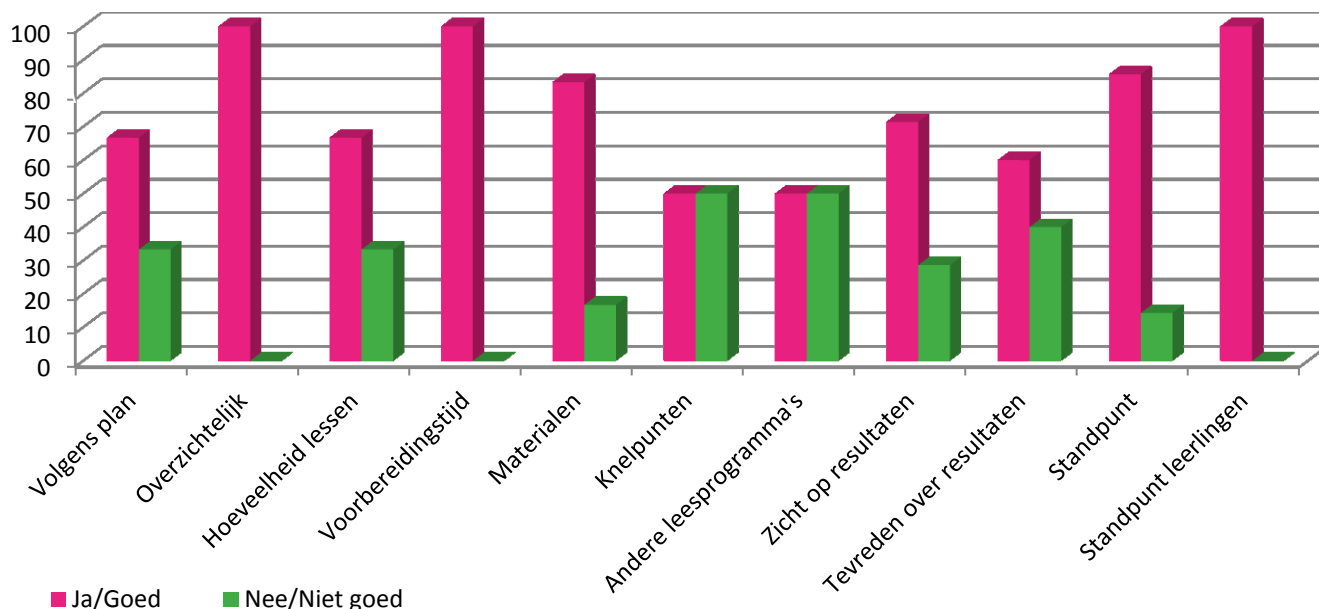

Deze grafiek geeft de bevindingen van de leerlingen die met Letterpluis werken weer. De negatieve smiley's zijn weer gekozen door de twee leerlingen van VSO bovenbouw. Maar nu koos degene, die de vorige keer het schrijven negatief koos, het schrijven en de letterdoos positief en koos de leerling, die vorige keer de letterdoos negatief koos, nu ook het schrijven negatief. Zie hoofdstuk 5 voor de conclusie.

4.4 Bevindingen gebruikers

4.4.1 Middenmeting

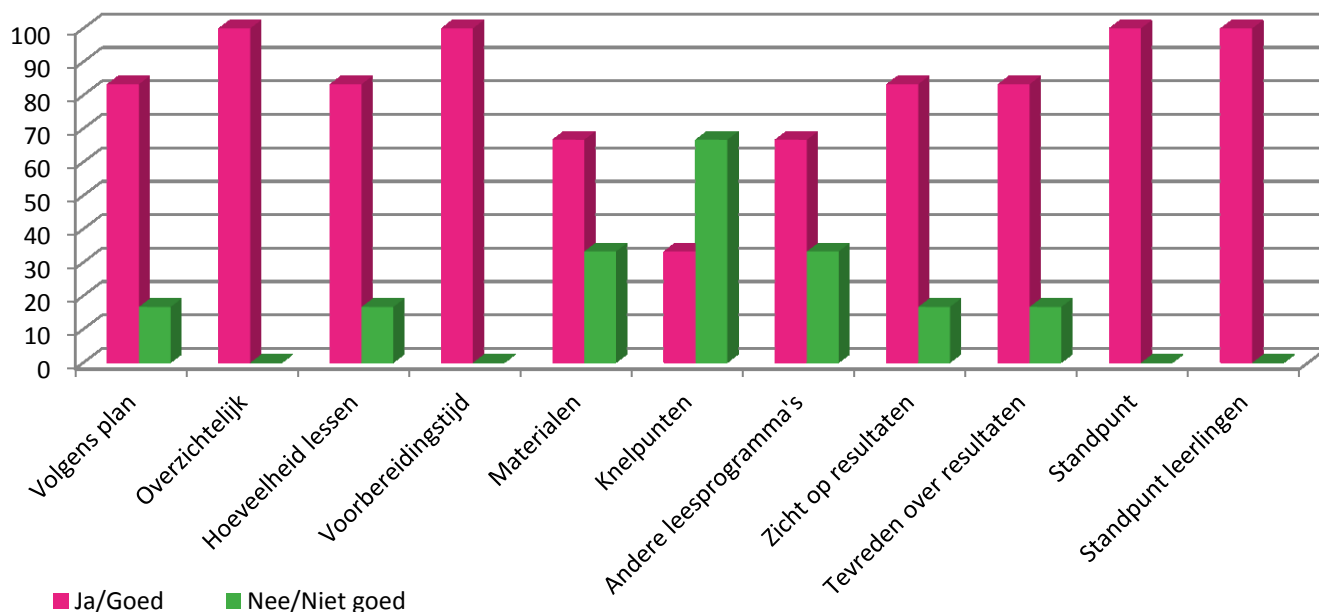
Vragenlijst gebruikers, middenmeting

In deze grafiek geven de leerkrachten en assistentes middels een vragenlijst aan wat hun bevindingen zijn. De vragenlijst is ingevuld door 6 personen, dus 100% = 6 personen.

4.4.2 Eindmeting

Vragenlijst gebruikers, eindmeting

In deze grafiek staan de resultaten van de eindmeting. De gebruikers zijn Letterpluis beter volgens plan gaan draaien, ze zijn meer tevreden over de hoeveelheid lessen en minder tevreden geworden over de materialen. Hun algemeen standpunt is positiever geworden door langer gebruik van Letterpluis. Dit wordt verder toegelicht in hoofdstuk 5, conclusies en discussie.

4.5 Kwalitatieve gegevens bevindingen gebruikers

Uitvoering

Gebruik je Letterpluis volgens plan?

In het begin versneld, daarna volgens plan. -- Door wisselend rooster (VSOB) zit er niet voldoende continuïteit in de lessen om het volgens plan af te werken. -- Soms wat extra oefeningen, schrijven en flitsbeelden. -- J. en M. gaan redelijk snel door de klittenbandbladen en werkbladen. Het bespreken van de thema's levert geen problemen op. Ze kennen de betekenis van de woorden en de context.

Is het programma overzichtelijk?

Heel overzichtelijk! Fijn om mee te werken.

Wat vind je van de hoeveelheid lessen?

Veel herhaling, voor mijn leerling heel prettig en herkenbaar. -- Ik vind het wel erg intensief 4x per week.

Wat vind je van de voorbereidingstijd van de lessen?

Systeem is duidelijk waardoor je zelf weinig voor hoeft te bereiden. Klarleggen van de materialen voor de leerlingen zodat ze hier direct mee aan de slag kunnen.

Wat vind je van de materialen?

Het materiaal is heel concreet, goed hanteerbaar, controlemogelijkheid na zelfstandig werken door gebruik klittenband. -- Overzichtelijk, gestructureerd. -- Netjes, goede voorraad. Meer materiaal is ook welkom. -- Grote bakken, past bijna niet op tafel. -- Het is makkelijk om mee te werken. Alleen de letterbakken zitten erg vol. -- De behoeften van de leerlingen komen niet helemaal overeen met het aanbod. Hier zijn al aanpassingen op gemaakt. -- Duidelijk en gebruiksvriendelijk voor de leerlingen. Ze weten na een aantal woorden precies wat de bedoeling is. Dit kan het ook saai maken. -- Als de kinderen een beetje wild met de letters omgaan buigen ze snel om.

Treden er knelpunten op?

Veel individuele begeleiding, als assistente afwezig is is het wat lastiger. -- Continuïteit van lessen niet gewaarborgd in verband met VSOB. -- De werkbladen te snel klaar, grote bakken met letters. -- Bij de werkbladen te snel klaar. Bijlage bij woordje 'poes' klopt niet. -- Twee leerlingen met twee bakken is lastig. -- Ja het gaat nog steeds om de plaatjes. Een leerling vindt dit erg moeilijk om 3 poezen ook als het woordje poes te lezen.

Gebruik je naast Letterpluis nog andere leesbevorderlijke programma's?

Veilig stap voor stap, niet om het lezen te bevorderen, de leerling wil ook hetzelfde als andere leerlingen. De leerling is wel trots/blij met zijn eigen methode. Hij vraagt zelf steeds meer om Letterpluis. -- Op de computer, veilig leren lezen. -- Taalfanfare (computer).

Resultaten

Heb je zicht op de resultaten van Letterpluis?

Ja, op de resultaten van de eigen leerling, niet op Letterpluis algemeen. -- Ik zie dat ze inmiddels kunnen lezen. -- De kinderen kunnen de woorden ook zelf leggen als je ze noemt. -- Ik krijg ze door na meting. Zou wel graag zien wat ze fout en goed hebben. -- Na het testen wordt het aangegeven, ook aantoonbaar doordat de leerling vlotter gaat werken met de materialen. -- Ik vind de metingen met de dmt en de Peabody wat moeilijk te beoordelen in het geval van N. Letterpluis en de toetsen hebben weinig verband met elkaar. Metingen zijn kort na elkaar gehouden. De resultaten bij een aantal leerlingen zijn wel erg extreem. Is dat juist en betrouwbaar. -- Ik tussentijds herhaal wat we hebben gedaan. 2 x in de vorm van een "dictee". Ik zie daarin dat het M. en J. toch ondanks de herhaling veel tijd nodig hebben om de opgegeven woorden te reproduceren. -- Je merkt dat de kinderen vorderingen maken, jammer dat je dat nog niet op papier hebt.

Ben je tevreden over de resultaten van Letterpluis?

De leerling werkt er graag mee en boekt vooruitgang. Hij kan nu ook zelfstandig werken met een goed resultaat. Correctie is nauwelijks nodig en dat werkt heel positief in zijn werkhouding. -- Te weinig mee gewerkt om resultaat te kunnen meten. -- Tevreden over resultaat eigen leerling. -- Ik denk dat het op het begin goed is gegaan om te leren lezen, maar nu kunnen ze al veel lezen. -- Ik merk dat de kinderen letters leren herkennen. -- Ik denk dat er meer uit te halen is om het per kind te kunnen differentiëren. -- Het meest ben ik tevreden over de materialen. N. vindt het echt leuk om te doen. Vooral omdat het duidelijk is, veel herhalen, zelfstandigheid -- Ik vraag me af of het voor deze leerlingen nog veel oplevert als je de geïnvesteerde tijd in acht neemt. Het begrip is aanwezig, ze voeren de opdrachten prima uit, maar het reproduceren zonder voorbeeld blijft ook na veel herhaling naar mijn mening minimaal. -- Kinderen maken vorderingen met lezen. -- Ik ben tevreden. Ik werk er nu wat langer mee en kan zelf wat aanvullingen doen op niveau. Wel zou ik daar nog iets meer van willen zien.

Bevindingen

Wat is je standpunt? Hoe denk je over Letterpluis?

Goed omdat het een concrete methode is, de opzet duidelijk is, de lijn goed uitgezet is en compact, niet te veel materialen. -- Ik denk dat het goed kan werken wanneer je er elke dag even tijd voor hebt/maakt, om structureel de woorden aan te leren. -- Manier van werken is goed voor deze doelgroep. Ik heb wel twijfels bij de woordkeuze/thema's. -- Ik denk dat het vooral beginnend lezen goed is, daarna samen met een andere methode of moeilijker maken. -- Het werkt. Wel vraag ik me af of de kinderen niet te veel 'matchen'. -- Nu zijn het alleen losse woorden waar verder niets mee gedaan wordt. Vervolg? Werkboekjes? -- Wanneer deze werkwijze meteen ingevoerd wordt bij het invoeren van het lees- en schrijfonderwijs denk ik dat het zeker meerwaarde zal hebben. Zeker vanwege de overzichtelijke manier van werken. Leerlingen kunnen zowel met woordbeeld als lettercombinaties leren lezen. -- Goed omdat kinderen lager kunnen beginnen met "lezen"

Wat is het standpunt van de leerlingen? Hoe denken de leerlingen over Letterpluis?

De leerling werkt er graag mee. Ook kan hij er zelfstandig mee aan de slag, wat niet het geval is bij veilig stap voor stap. Ook de schrijfbladen zijn heel overzichtelijk en goed opgebouwd. -- Ze werken gemotiveerd, vinden het contact, praten er omheen gezellig. Werkbladen kunnen goed zelfstandig gemaakt worden. -- Leuk, duidelijk, goed materiaal. -- De ene leerling werkt er thuis ook aan, vindt het leuk. De ander doet er thuis niets aan en vindt het niet leuk. Geeft aan dat ze uit boekjes wil werken. -- Ze geven aan het leuk te vinden. -- Ze vinden het leuk om te doen, verschillende activiteiten met hetzelfde woord. -- Ik zie bij J. een duidelijke voorkeur voor het schrijfwerk. M. geeft de voorkeur aan de klittenbandbladen. -- Kinderen zijn enthousiast.

Verbeteringen

Hoe zou de uitvoering van Letterpluis bevorderd kunnen worden?

Moelijkere bladen, leesboekjes/computerprogramma erbij. -- Niet zo veel letters in een bak. Misschien centrale map voor de werkbladen. -- Meer naar de leerlingen afzonderlijk kijken. -- Vaste tijd in het rooster. Als aanvang bij leren lezen. -- Ik denk dat je dan een manier zou moeten zoeken waardoor het materiaal steviger wordt.

Hoe zouden de resultaten van Letterpluis bevorderd kunnen worden?

Als er leerlingen mee kunnen doen die niet autistisch zijn. Grotere doelgroep, meerdere inzichten hierdoor. -- Echt structureel en vaak inplannen. -- Met leesboekjes/bladen erbij. -- Herhaling zoals de handleiding voorschrijft is beter te hanteren bij jongere kinderen die echt nog vooraan moeten beginnen.

Hoe zouden de bevindingen van Letterpluis bevorderd kunnen worden?

Door er meerdere mensen (groep uitbreiden) mee te laten werken. Kan denk ik ook gebruikt worden bij zwakke lezers die niet autistisch zijn, bv. die slecht/nauwelijks spreken (dyspraxie). -- Om te voorkomen dat de kinderen letters gaan matchen in plaats van lezen zou je bijna bladen met klittenband van 1 woord moeten maken. Bijna niet haalbaar denk ik. -- Ik weet niet of je ook op het SO leerlingen hebt onderzocht. Mogelijk geven die andere resultaten. -- Misschien door beter materiaal, maar verder is mijn ervaring met letterpluis goed.

Hoofdstuk 5

Conclusies, discussie en aanbevelingen

5.1 Conclusies en discussie

Dit onderzoek is gestart met als doel erachter te komen of Letterpluis geschikt is ter verbetering van het leesproces van leerlingen met autisme en een verstandelijke beperking, wat de bevindingen zijn en hoe het programma verbeterd kan worden. Hierbij stelde ik de onderzoeksvraag:

Wat zijn de resultaten en de bevindingen van de gebruikers van Letterpluis bij leerlingen met autisme en een verstandelijke beperking op De Bodde en hoe kan het programma verbeterd worden?

Uit het onderzoek is gebleken (zie hoofdstuk 4, grafieken) dat Letterpluis verschillende kwaliteiten heeft die een positieve bijdrage leveren aan het leesproces van leerlingen met autisme en een verstandelijke beperking. Deze kwaliteiten zijn uit verschillende bronnen gebleken; de meetinstrumenten, de leerlingen en de gebruikers.

Om de uitslag van de leesresultaten van leerlingen die lezen met Letterpluis en van leerlingen die lezen met de reguliere leesmethode te weten te komen, heb ik meetinstrumenten gebruikt. De meetinstrumenten, Peabody en Cito dmt (hoofdstuk 3.6.1), geven aan dat de leerlingen die met Letterpluis werken continu vooruitgang boeken (hoofdstuk 4.2.4, grafieken). Niet alle leerlingen hebben dezelfde achtergrond en een gelijke startdatum, vandaar dat er wel verschil zit in hoe snel de vorderingen gaan. Zo heeft een leerling die al langere tijd met Letterpluis werkt groter resultaat geboekt dan leerlingen die nog maar een paar maanden met de leerlijn werken. Het voordeel van de verschillende startdata, is dat duidelijk geworden is dat Letterpluis ook, of juist, op de lange termijn vorderingen geeft. Ook is zichtbaar geworden dat in de periode dat de leerkracht aangaf Letterpluis niet volgens plan te gebruiken, in verband met tijdgebrek, haar leerlingen niet of nauwelijks vooruitgang geboekt hebben. De periode van de middenmeting naar de eindmeting gaf ze aan Letterpluis al beter volgens plan gebruikt te hebben. In deze periode zijn haar leerlingen meer vooruit gegaan. Een leerling was bij de 0- en middenmeting erg gespannen. Ik merkte dat hij bij de eindmeting zich wel op zijn gemak voelde. Hij maakte toen een piek bij woordbegrip. Toen ik dit met de leerkracht besprak bleek dat hij beter in zijn vel zit. Dit kan effect hebben op de metingen en resultaten. In het theoretisch kader, hoofdstuk 2.1, wordt dit ook bevestigd. Een van de leesproblemen van leerlingen met autisme is het competentiebesef. (Hermans-Franssen, 2009)

De leerlingen van de controlegroep hebben nauwelijks vooruitgang geboekt. Helemaal uitsluiten dat het komt door de methode/leerlijn is niet mogelijk. De leerlingen hebben niet dezelfde (ontwikkelings)leeftijd. In het theoretisch kader staat dat het niet zo is dat kinderen met autisme niet leren lezen met een 'gewone' leesmethode. Bij de meeste van hen lukt het, technisch gezien dan. Maar er is meer dan technisch lezen. Aan de betekenis van de woorden en de communicatieve boodschap van het geschreven woord, wordt bij deze 'gewone' leesmethodes dikwijls te snel voorbij gegaan. (Cornelis & van Beversluys, 2006) Dit is in het onderzoek ook opgevallen. Tijdens de afname van de Cito dmt herkende een leerling van de controlegroep het woordje 'aan', maar hij las 'lamp'. Dit woord is aan bod gekomen in de reguliere leesmethode en werd aangeboden als het woord 'aan' met als plaatje daarbij een zaklamp die aan was.

De natuurlijke ontwikkelingsfactoren kunnen grotendeels uitgesloten worden, omdat bij de leerlingen die meegewerkt hebben aan het onderzoek bijna uitgesloten was dat ze nog zouden leren lezen. De conclusie die uit de resultaten van de meetinstrumenten opgemaakt kan worden, is dat de leerlingen die met Letterpluis werken allemaal vooruit gaan met lezen.

Het was een goede keuze voor 5 minuten te gaan bij Cito dmt. De behoefte bij autistische mensen om informatie nauwkeurig zonder fouten te verwerken is groter. Dit vraagt meer tijd: kwaliteit ten koste van kwantiteit. Als gevolg van deze verschillende factoren zal het tempo van verwerking trager kunnen verlopen. (Delfos & Gottmer, 2008) Ook was er bij enkele leerlingen sprake van echolalie. Een leerling las bijvoorbeeld het woordje 'kin' en wilde dan aanwijzen waar zijn kin was. Hiermee zou hij veel tijd verliezen en zou de test verloren gaan.

Om te weten te komen of de gebruikers tevreden zijn en wat hun reacties zijn ter verbetering heb ik twee acties uitgevoerd. Ik heb de leerlingen het werken met Letterpluis laten beoordelen en ik heb de leerkrachten en assistentes een vragenlijst laten invullen.

De leerlingen hebben het werken met Letterpluis op hun manier beoordeeld; door het plakken van smiley's op het werk wat ze gedaan hebben. Zoals ik bij de resultaten al aangaf is de betrouwbaarheid niet 100%, omdat een leerling bijvoorbeeld de blij smiley koos omdat hij die leuker vond. Toch is er de leerlingen gevraagd de sticker op te plakken nadat ze het werkje gemaakt hadden. Als een leerling het werkje niet leuk of te moeilijk vond, zal hij minder snel de blij smiley pakken. De meeste leerlingen konden wel de koppeling maken tussen het werkje en de sticker. Sommigen konden zelfs verantwoorden waarom ze een bepaalde keuze maakten. In de grafieken 4.3.1 en 4.3.2 is te zien dat de uitslag van de middenmeting gelijk is aan die van de eindmeting. Toch zit er verschil in de leerlingen die positief of negatief kozen. Zie ook bijlage 3 voor de uitwerking. De oudere leerlingen kozen om de beurt een werkje negatief. Het hing bij hen ook af van het moment en het woord wat aangeboden werd.

Om te weten te komen of Letterpluis volgens plan draait, waarom wel of niet en wat de bevindingen zijn, heb ik de gebruikers benaderd. De leerkrachten en assistentes hebben het werken met Letterpluis beoordeeld aan de hand van een vragenlijst. Hierbij zijn gesloten en open vragen gesteld. De gesloten vragen geven een goed beeld van de tevredenheid van Letterpluis. Dit is over het algemeen goed, zie grafieken 4.4.1 en 4.4.2. Met name de voorbereidingstijd, het algemeen standpunt en het standpunt van de leerlingen komen daar erg positief uit. Daar waar het minder goed is hebben zij toegelicht hoe het beter kan (hoofdstuk 4.5).

De gebruikers uit VSO bovenbouw geven aan dat het lastig is volgens plan te werken en de continuïteit te behouden wegens praktijkvakken en stages. Dit is de laatste periode beter gegaan. Daarnaast zijn de leerlingen wat ouder en is het moeilijker te investeren in het leesproces. De belevingswereld van deze leerlingen is ook anders dan de jongere leerlingen, waar Letterpluis toch meer op gebaseerd is. De overzichtelijkheid en voorbereidingstijd wordt steeds goed beoordeeld. Over de hoeveelheid lessen zijn wisselende reacties. De meesten gaan toch voor het structureel en vaak inplannen, zoals nu bij Letterpluis het geval is.

Verder is zichtbaar dat het materiaal bij de eindmeting minder goed beoordeeld wordt dan bij de middenmeting. Hoe langer er mee gewerkt wordt, hoe slechter de kwaliteit. Zij zouden dus graag zien dat het materiaal wat compacter en steviger wordt. Dit is ook een toenemend knelpunt geweest. Sommigen geven aan dat ze naast Letterpluis andere leesbevorderlijke programma's gebruiken. Dit zijn voornamelijk computerprogramma's. De gebruikers zouden dus wel software willen waardoor de leerlingen ook op de computer met lezen bezig kunnen zijn. De leerkrachten zouden beter zicht op de resultaten willen, buiten het onderzoek. Een toetsingsvorm die zij zelf af kunnen nemen zou hierin een verbeterpunt zijn.

Daarnaast zijn ze nu meer tevreden over de resultaten. Het is een langere periode, dus van 0 tot eind is er meer tevredenheid op de resultaten. Verder gaven de gebruikers aan dat de leerlingen met sommige werkvormen te snel klaar zijn en hoe dat opgelost kan worden. Dit maakte dat het standpunt bij de middenmeting niet goed was en later, toen ze met moeilijkere werkbladen werkten, dit wel goed was. Deze gegevens zijn belangrijk en zullen in het hoofdstuk 'aanbevelingen' uitgebreider terug komen.

Een van de leerkrachten beschreef dat Letterpluis veel herhaling had, en het werk dus herkenbaar is. Dit draagt positief bij aan het competentiebesef, wat bij veel leerlingen met autisme een probleem is. (Hermans-Franssen, 2009)

Naast antwoorden op mijn vragen met betrekking tot Letterpluis heb ik ook informatie gevonden met betrekking tot de leesontwikkeling van leerlingen met en zonder autisme en een verstandelijke beperking. Het grootste verschil zit in het maken van transfer. Kinderen met autisme leggen niet de link naar alles wat je met lezen kan doen en kinderen zonder autisme ontcijferen al snel geschreven boodschappen buiten de leersituatie. (Cornelis, van Beversluys, 2006)

Verder heb ik meer informatie verkregen over bestaande leesmethoden en leerlijnen en een vergelijking gemaakt. Zo is Aap zee koe niet gericht op kinderen met autisme en een verstandelijke beperking. Het programma geeft in grote lijnen aan hoe de opbouw is. De lessen zijn niet één voor één uitgestippeld wat bij Letterpluis wel het geval is. Zo is Leespraat gebaseerd op het aanleren van woordbeelden, globaal lezen. Letterpluis gaat meer in op het analyseren en synthetiseren. Daarnaast is Leespraat in eerste instantie ontwikkeld voor kinderen met downsyndroom en Letterpluis voor kinderen met autisme.

Om die vergelijking te koppelen aan de resultaten van het onderzoek naar Letterpluis, komen we er achter wat een goede aanbeveling is voor de leerlingen met autisme en een verstandelijke beperking op De Bodde en eventueel andere scholen.

De handelingsverlegenheid kwam voort uit het feit dat veel leerlingen met autisme en een verstandelijke beperking niet of nauwelijks leren lezen met de reguliere leesmethode VLL. Deze is ook niet ontwikkeld voor leerlingen met autisme. VLL is een methode die geschikt is als vervolg op Letterpluis. Voor het beginnend lezen bij leerlingen met autisme en een verstandelijke beperking is het niet geschikt. Aap zee koe is te beperkt, het vraagt veel voorbereidingstijd, heeft geen materialen en maakt geen transfer naar andere situaties. Leespraat richt zich te veel op het globaal lezen, vraagt veel voorbereidingstijd en heeft ook geen materiaal.

Letterpluis is een experimentele leerlijn die zit tussen het globaal lezen en het technisch en begrijpend lezen. Het doel van de leerlijn is de leerlingen met een verstandelijke beperking en autisme, die niet via de reguliere methoden kunnen leren lezen en die het niveau van de globaal methode overstijgen, alsnog te leren lezen. Letterpluis wordt wel gebruikt als opstap naar de reguliere leesmethode. (Deliën & Schepens, 2011)

Uit het onderzoek blijkt dat Letterpluis door gebruikers van De Bodde als goede leerlijn wordt ervaren die met aanpassingen nog beter kan worden. Een aanbeveling naar De Bodde is dus om Letterpluis, met aanpassingen, te gebruiken en eventueel aansluitend, bij voldoende niveau, over te stappen naar de reguliere leesmethode.

5.1.1 Doelstelling

Dit onderzoek betekent voor mij als autismespecialist dat ik een goed beeld gekregen heb op het leesproces van leerlingen met en zonder autisme en verstandelijke beperking. Daarnaast heb ik geleerd hoe ik een praktijkonderzoek uitvoer. Verder is het hoofddoel bereikt. Letterpluis is geëvalueerd en daaruit is gebleken dat het een goede leerlijn is die met wat aanpassingen nog beter kan worden. Voor de leerkrachten en assistentes van De Bodde betekent dit dat zij door kunnen gaan met het gebruik van Letterpluis ter bevordering van het leesproces van hun leerlingen. Voor leerkrachten, assistentes en onderwijzend personeel van andere scholen betekent dit dat Letterpluis misschien uitgegeven wordt en dat zij er met hun leerlingen ook gebruik van kunnen gaan maken.

5.1.2 Mening

Ik als onderzoeker ben tevreden over het verloop en resultaat van het onderzoek. Ik vind dat Letterpluis positief uit het onderzoek is gekomen. Daarnaast zijn er goede ideeën ter verbetering naar voren gekomen. Als Letterpluis aangepast wordt, zal het nog beter gebruikt kunnen worden. Het voordeel van het positief uit het onderzoek komen van Letterpluis, vind ik, dat er eindelijk een goede leerlijn is om leerlingen met autisme en een verstandelijke beperking te leren lezen.

Dat Letterpluis is een geschikte leerlijn voor leerlingen met autisme en een verstandelijke beperking is had ik wel verwacht. Ook verwachtte ik dat er verbeteringen mogelijk zijn en ik ben blij met de goede inbreng van de gebruikers.

Wat ik al verwachtte is ook gebleken in het voorbeeld van de leerling uit de controlegroep. De kracht van Letterpluis zit in het feit dat er woorden en plaatjes gebruikt worden die concreet zijn en gemakkelijk te visualiseren zijn. Hierdoor voorkom je de situatie met het woord 'aan', waar een leerling 'lamp' tegen zegt. De woorden van Letterpluis sluiten aan bij de belevingswereld van de leerling.

Ik ben het eens met de gebruikers uit VSO bovenbouw. Letterpluis is meer geschikt voor jongere leerlingen. Het voordeel van het starten op jonge leeftijd is ook dat de leerlingen gemotiveerd zijn, de onderwerpen goed aansluiten en dat er langere tijd met Letterpluis en eventueel een vervolgmethode gewerkt kan worden.

Mijn standpunt van Letterpluis was al goed omdat ik er voorheen zelf mee gewerkt heb en de resultaten van de leerlingen zelf ervaren heb. Door dit onderzoek kan ik Letterpluis objectief beoordelen, zonder uit te gaan van mijn eigen ervaringen. Mijn conclusie; Letterpluis is goed en wordt met aanpassingen nog beter.

5.2 Aanbevelingen

Uit het onderzoek is gebleken dat Letterpluis een zeer bruikbare leerlijn is. Wel zijn er wat aanpassingen nodig, zodat Letterpluis beter tot zijn recht kan komen. In dit hoofdstuk beschrijf ik wat goed is, wat ik zeker aanbeveel wat zo moet blijven en wat aangepast kan worden ter verbetering.

5.2.1 Positieve punten

“Ik denk goed over Letterpluis, omdat het een concrete methode is, de opzet duidelijk is, de lijn goed uitgezet is en compact, niet te veel materialen. De leerling werkt er graag mee. Ook kan hij er zelfstandig mee aan de slag, wat niet het geval is bij veilig stap voor stap. Ook de schrijfbladen zijn heel overzichtelijk en goed opgebouwd.” (Kouwenberg, 2012)

“Ze werken gemotiveerd, vinden het contact, praten er omheen gezellig. Werkbladen kunnen goed zelfstandig gemaakt worden.” (de Weert, 2012).

“Leuk, duidelijk, goed materiaal.” (van de Heijning, 2012) “Kinderen zijn enthousiast.” (van den Bosch, 2012).

Uit het onderzoek naar Letterpluis zijn een aantal positieve punten gebleken die zeker vastgehouden moeten worden.

• Het programma is heel overzichtelijk

Overzichtelijkheid is gewenst. De gebruikers zijn hier zeer tevreden over. Dit moet zo blijven.

• De leerlingen hebben plezier

De leerlingen werken gemotiveerd, vinden het contact en het praten er omheen gezellig. Ze vinden de afwisseling leuk en het sluit aan bij de belevingswereld. Doordat de leerlingen veel herhalen en succeservaringen opdoen werkt dat positief in hun werkhouding. Ze boeken vooruitgang.

• Tevreden over het resultaat

De gebruikers zijn grotendeels tevreden over het resultaat. Ook uit de metingen van de meetinstrumenten blijkt dat de leerlingen die met Letterpluis werken vooruitgang boeken.

• Weinig voorbereiding

Het wordt door de gebruikers als prettig ervaren weinig voor te hoeven bereiden. Ze hoeven alleen de materialen klaar te leggen zodat de leerlingen meteen aan de slag kunnen.

• Materiaal

Het materiaal is heel concreet, goed hanteerbaar en er is controlemogelijkheid na het zelfstandig werken door het gebruik van klittenband. Het is overzichtelijk en gestructureerd. Het materiaal is netjes en er is een goede voorraad. Het is duidelijk en gebruiksvriendelijk voor de leerlingen.

5.2.2 Aanpassingen ter verbetering

• Doelgroep

Gebruik Letterpluis met name bij jongere leerlingen. Bij leerlingen uit VSO is er weinig continuïteit wegens ander vakken en stages.

Als er leerlingen mee kunnen doen die niet autistisch zijn. Grotere doelgroep, waardoor je meerdere inzichten krijgt. Door er meerdere leerlingen mee te laten werken kan het ook gebruikt worden bij zwakke lezers die niet autistisch zijn, bijvoorbeeld die slecht/nauwelijks spreken.

• Flitsbeelden en dictee

Het toevoegen van flitsbeelden en een dicteevorm zou een mooie aanvulling kunnen zijn.

• Materiaal

Het materiaal bestaat uit grote bakken, ze passen bijna niet op tafel. Dit zou kleiner mogen. Ook zitten de letterdozen erg vol. Genoeg ruimte voor de inhoud is belangrijk om prettig te werken. Als de leerlingen een beetje wild met de letters omgaan buigen ze snel om.

Als twee leerlingen in één groep met Letterpluis werken, is het handiger als iedere leerling een eigen letterdoos heeft. Dit is een aanpassing waar de school voor kan kiezen. Er kan een verschuiving gemaakt worden in het rooster, of de school schaft meer materiaal aan.

• Werkbladen

De leerlingen zijn snel klaar met de werkbladen, deze mogen meer of moeilijker, boekjes zouden ook een goed vervolg kunnen zijn.

• Software

Leerlingen werken graag op de computer aan leesbevorderlijke programma's. Een uitbreiding van Letterpluis in de zin van software zou welkom zijn.

• Toetsing

De meeste leerkrachten merken dat de leerlingen vorderingen maken. Zij hebben zicht op de resultaten en wegens dit onderzoek. Een toetsingsmoment is niet in de leerlijn opgenomen. De leerkrachten geven wel aan dat ze zien dat de leerlingen beter gaan lezen, toch is het wenselijk als de leerlijn een toetsvorm zou hebben die leerkrachten zelf af kunnen nemen.

5.2.3 Wisselende reacties

• Hoeveelheid lessen

De een vindt de hoeveelheid lessen goed, veel herhaling, voor de leerlingen prettig en herkenbaar. De ander vindt het erg intensief. Toch kiezen de meeste gebruikers positief voor de hoeveelheid lessen. Er wordt ook gezegd: "echt structureel en vaak inplannen".

5.2.4 Aanbevelingen De Bodde

De Bodde adviseer ik met name bij de jongere leerlingen dan VSO bovenbouw door te gaan met het gebruik van Letterpluis. Als Letterpluis verbeterd is raad ik aan de nieuwe versie te gaan gebruiken. Als de resultaten zo zijn dat de leerlingen de overstap kunnen maken naar de reguliere methode kunnen zij dat doen. Daarnaast geef ik als tip om Letterpluis te blijven evalueren, zodat ook na de aanpassingen het beste uit de leerlijn gehaald kan worden.

5.2.5 Aanbevelingen schrijvers Letterpluis

De schrijvers van Letterpluis adviseer ik de positieve punten vast te houden en in te gaan op de verbeterpunten die in dit hoofdstuk beschreven staan, zodat Letterpluis een beter programma wordt. Ook raad ik de schrijvers aan Letterpluis de leerlijn te blijven evalueren en verder te ontwikkelen.

Hoofdstuk 6

Nawoord

Voor ik dit onderzoek startte had ik een beeld van Letterpluis. Het leek me een geschikte leerlijn om leerlingen met autisme en een verstandelijke beperking te leren lezen. Maar waar was dit op gebaseerd? Een enkele leerling die enthousiast werkte met de Letterpluis. Dit is niet genoeg om een oordeel te vormen en het aan te raden voor andere leerlingen. Toch was er binnen het werkveld veel vraag naar een methode/leerlijn om deze leerlingen te leren lezen.

Het onderzoek heeft resultaten opgeleverd die wel aantonen dat Letterpluis een geschikte leerlijn lezen is voor leerlingen met autisme en een verstandelijke beperking. Door het vanuit verschillende invalshoeken, triangulatie, te bekijken, ben ik te weten gekomen wat en voor wie het onderzoek een bijdrage geleverd heeft.

Voor de leerlingen betekent dit dat er een leerlijn is, ontstaat, waardoor zij op hun niveau en op een manier die aansluit bij hun ontwikkeling en beleavingswereld, kunnen leren lezen en dat zij plezier kunnen beleven aan het leren lezen.

Voor de leerkrachten en onderwijsassistenten heeft het onderzoek een leerlijn opgeleverd waar zij zich aan vast kunnen houden tijdens het aanbieden van onderwijs.

De school, De Bodde, waar ik het onderzoek uitgevoerd heb, heeft nu een leerlijn in handen zodat hun leerlingen, leerkrachten en assistenten hier gebruik van kunnen maken. Na verbetering zullen zij de verbeterde versie van Letterpluis kunnen gaan gebruiken.

Ik hoop dat Letterpluis aangepast gaat worden aan de hand van de aanbevelingen die uit dit onderzoek naar voren zijn gekomen en dat ik en vele anderen met veel plezier van Letterpluis mogen profiteren.

Hoofdstuk 7 Reflectie en evaluatie

Het hoofddoel van dit onderzoek was het evalueren van het programma Letterpluis. Dit evalueren vond plaats vanuit drie bronnen, meetinstrumenten, bevindingen van leerlingen en bevindingen van leerkrachten en assistentes. Door deze methodologie is er voldoende data verzameld voor het trekken van conclusies en het doen van aanbevelingen.

Naast de rol als onderzoeker naar Letterpluis, ben ik ook medeontwikkelaar van het programma. Om onbevooroordeeld de metingen te doen en de data te bekijken, heb ik gestreefd om zo objectief mogelijk in het onderzoek te staan. Dit heb ik gedaan door me te richten op het onderzoek en de richtlijnen voor programma-evaluatie te hanteren. Dit is prima verlopen.

Om aan de interactieve kennisontwikkeling te werken is er gewerkt in een vorm waarbij leren van elkaar en met elkaar mogelijk was. Hierdoor zijn er veel theorieën en data verzameld, geordend en verwerkt. In de samenwerking met critical friends heeft er uitwisseling plaatsgevonden over andere manieren van onderzoek doen, meedenken en coachen.

Ook de supervisiebijeenkomsten hebben een positieve bijdrage geleverd aan het proces van het onderzoek doen. Door het thema 'positief denken' in het supervisietraject nam ik ook in het onderzoek een positieve houding aan. Wanneer iemand negatief denkt ontstaan er beperkingen. Door flexibel te zijn, mee te denken en kansen te creëren bereik je wat. In de communicatie en planning met deelnemers van het onderzoek heb ik dit toegepast door flexibel te zijn en in te spelen op hun wensen en rekening te houden met hen.

Door me te verdiepen in het onderwerp en het beschrijven van een theoretisch kader kon ik diepgang te creëren. Daarnaast is een belangrijk leerpunt in dit onderzoek geweest het 'waarom' van iets. Bij iedere keuze die gemaakt werd, leerde ik nadenken over het waarom van deze keuze. Zo kan ik zaken beter overzien, voorbereiden en verantwoorden.

Naar mijn mening is Letterpluis positief uit het onderzoek gekomen en hebben de leerkrachten en assistentes goede punten ter verbetering aangegeven. Hierdoor ontstonden er concrete aanbevelingen.

Een wetenschappelijk onderzoek, waarbij aandacht besteedt wordt aan validiteit en het uitsluiten van ontwikkelingsfactoren, zal een precieser beeld geven van de leesresultaten van Letterpluis. Ook zou het onderzoek dan bij een grotere doelgroep met exacte overeenkomsten in diagnose, (ontwikkelings)leeftijd en leesniveau plaats moeten vinden. Dit is een suggestie voor vervolgonderzoek.

Omdat dit een praktijkonderzoek is heb ik dat niet gedaan, maar heb ik met name gekeken hoe Letterpluis in de praktijk werkt. De leerlingen gaan vooruit, werken graag met Letterpluis en de leerkrachten en assistentes ervaren Letterpluis als een prettige leerlijn die hun handvatten geeft in het aanbieden van onderwijs.

Het onderzoek leverde niet alleen het antwoord op het geschikt zijn van Letterpluis op, maar ook suggesties voor het doorontwikkelen van Letterpluis, zodat het programma verbeterd kan worden.

Hoofdstuk 8 Literatuur

Boeken

Bosch, H. (2005). *Leespraat. Een integrale methode voor het leren lezen en leren praten*. Stichting Scope.

Cornelis, H., Beversluys van, I. (2006). *Aap Zee Koe, Kinderen met autisme leren lezen*. Berchem: uitgeverij EPO.

Delfos, M., Gottmer, M. (2008). *Leven met autisme*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Deliën, W., Schepens, M. (2011). *Letterpluis. Aanvankelijke leerlijn lezen voor kinderen met een verstandelijke beperking en autisme*. Tilburg: eigen beheer.

Harinck, F. (2010). *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Antwerpen – Apeldoorn: Garant.

Jennes, A. en Coördinatie stuurgroep Autismen. (2006) *Autisme-wijzer & Autisme-kijk-wijzer. Begeleiding van leerlingen met autisme*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.

Zeevalking, M. (2000). *Autisme: hoe te verstaan, hoe te begeleiden?* Houten: Bohn Stafleu Van Lochem.

Websites

Cito (2001-2012). *Kennisnet*. Opgeroepen op januari 18, van (http://toetswijzer.kennisnet.nl/toetsinfo.asp?Mode=COTAN&toe_id=33)

Hermans-Franssen (2009). *Landelijk netwerk autisme*. Opgeroepen op januari 16, 2012 van <http://www.landelijknetwerkautisme.nl/docs/bc43476d-a484-5323-1845-aed5e1f18cfb.pdf>

Pearson (2012). *Pearson, always learning*. Opgeroepen op januari 18, 2012 van <http://www.pearson-nl.com/ppvt-iii-nl-peabody-picture-vocabulary-test>

Zwijzen (2012). *Veilig leren lezen*. Opgeroepen op januari 16, 2012 van <http://www.veiliglerenlezen.nl/web/Over-Veilig-leren-lezen/Uitgangspunten-1.htm>

Hoofdstuk 9 Bijlagen

9.1 Bijlage 1: Vragenlijst

Achtergrondgegevens

Naam:
Leeftijd:
Geslacht:
Opleiding:
Functie:

Introductie

De afgelopen tijd heb je met de leerlijn Letterpluis gewerkt. Om dit te evalueren wil ik je vragen deze vragenlijst in te vullen. De bedoeling hiervan is om te kijken hoe je het werken met Letterpluis ervaart en waar verbeterpunten liggen. Deze lijst wordt bij de 0-meting, de middenmeting en de eindmeting afgenomen. De vragenlijst bestaat uit gesloten en open vragen. Bij de gesloten vragen verzoek ik je het antwoord aan te kruisen dat het beste je mening weergeeft. Zet alleen een kruis in de rondjes, niet tussen twee rondjes in. De open vragen dienen om je ervaringen nader toe te lichten. Gelieve deze zo uitgebreid en duidelijk mogelijk te beantwoorden. Het laatste punt in de lijst gaat over verbeteringen. Deze vragen kunnen een aanvulling geven op eerder genoemde antwoorden. Tot slot is er ruimte voor overige opmerkingen. De resultaten zullen aan het einde van het onderzoek nader toegelicht worden.

Bedankt voor de medewerking.

Marleen Schepens

Vragenlijst

Praktische informatie

- Hoe lang werk je met Letterpluis?

.....

- Hoe vaak per week werk je met Letterpluis?

.....

- Gebruik je Letterpluis volgens plan?

- ☐ Ja
☐ Nee, waarom niet en hoe wel?

Uitvoering

Is het programma overzichtelijk?

- ☐ Ja
- ☐ Nee, hoe kan het beter?

Wat vind je van de hoeveelheid lessen?

- ☐ Goed
- ☐ Niet goed, wat zou beter zijn?

Wat vind je van de voorbereidingstijd van de lessen?

- ☐ Goed
- ☐ Niet goed, wat zou beter zijn?

Wat vind je van de materialen?

- ☐ Goed, omdat
- ☐ Niet goed, omdat

Treden er knelpunten op?

- ☐ Ja, welke
- ☐ Nee

-
- Gebruik je naast Letterpluis nog andere leesbevorderlijke programma's?
- ☐ Ja, welke
 - ☐ Nee

Resultaten

- Heb je zicht op de resultaten van Letterpluis?
- ☐ Ja, omdat
 - ☐ Nee, omdat

- Ben je tevreden over de resultaten van Letterpluis?
- ☐ Ja, omdat
 - ☐ Nee, omdat

Bevindingen

- Wat is je standpunt? Hoe denk je over Letterpluis?
- ☐ Goed, omdat
 - ☐ Niet goed, wat zou beter zijn?

- Wat is het standpunt van de leerlingen? Hoe denken de leerlingen over Letterpluis?
- ☐ Goed, omdat
 - ☐ Niet goed, omdat

Verbeteringen

•• Hoe zou de uitvoering van Letterpluis bevorderd kunnen worden?

•• Hoe zouden de resultaten van Letterpluis bevorderd kunnen worden?

•• Hoe zouden de bevindingen van Letterpluis bevorderd kunnen worden?

9.2 Bijlage 2: Resultaten metingen in tabel

Cito Dmt

Naam	0-meting	Middenmeting	Eindmeting
R.K.	150 woorden aangeboden 0 woorden gelezen 0 woorden goed	150 woorden aangeboden 57 woorden gelezen 25 woorden goed	150 woorden aangeboden 57 woorden gelezen 44 woorden goed
M.H.	150 woorden aangeboden 15 woorden gelezen 0 woorden goed	150 woorden aangeboden 23 woorden gelezen 13 woorden goed	150 woorden aangeboden 32 woorden gelezen 16 woorden goed
N.v.d.Z.	150 woorden aangeboden 0 woorden gelezen 0 woorden goed	150 woorden aangeboden 6 woorden gelezen 2 woorden goed	150 woorden aangeboden 19 woorden gelezen 5 woorden goed
V.v.S.	150 woorden aangeboden 44 woorden gelezen 9 woorden goed	150 woorden aangeboden 28 woorden gelezen 13 woorden goed	150 woorden aangeboden 35 woorden gelezen 17 woorden goed
M.H.F.	150 woorden aangeboden 14 woorden gelezen 4 woorden goed	150 woorden aangeboden 15 woorden gelezen 4 woorden goed	150 woorden aangeboden 21 woorden gelezen 8 woorden goed
J.N.	150 woorden aangeboden 8 woorden gelezen 4 woorden goed	150 woorden aangeboden 16 woorden gelezen 10 woorden goed	150 woorden aangeboden 24 woorden gelezen 18 woorden goed
N.K.	150 woorden aangeboden 0 woorden gelezen 0 woorden goed	150 woorden aangeboden 9 woorden gelezen 1 woord goed	150 woorden aangeboden 12 woorden gelezen 2 woorden goed
M.A.	150 woorden aangeboden 0 woorden gelezen 0 woorden goed	150 woorden aangeboden 5 woorden gelezen 0 woorden goed	150 woorden aangeboden 8 woorden gelezen 1 woord goed
W.K.	150 woorden aangeboden 0 woorden gelezen 0 woorden goed	150 woorden aangeboden 1 woord gelezen 1 woord goed	150 woorden aangeboden 1 woord gelezen 1 woord goed

Peabody

Naam	0-meting	Middenmeting	Eindmeting
R.K.	- Woord IQ: / - Woordleeftijd: 4;9 jaar.	- Woord IQ: / - Woordleeftijd: 4;11 jaar.	- Woord IQ: 59 - Woordleeftijd: 7;0 jaar.
M.H.	- Woord IQ: 67. - Woordleeftijd: 7;7 jaar.	- Woord IQ: 67 - Woordleeftijd: 7;9 jaar.	- Woord IQ: 77 - Woordleeftijd: 9;0 jaar.
N.v.d.Z.	- Woord IQ: / - Woordleeftijd: 4;3 jaar.	- Woord IQ: / - Woordleeftijd: 6;0 jaar.	- Woord IQ: 56 - Woordleeftijd: 7;9 jaar.
V.v.S.	- Woord IQ: 62. - Woordleeftijd: 7;11 jaar.	- Woord IQ: 69 - Woordleeftijd: 8;10 jaar.	- Woord IQ: 70 - Woordleeftijd: 9;2 jaar.
M.H.F.	- Woord IQ: 56 - Woordleeftijd: 8;0 jaar.	- Woord IQ: 59 - Woordleeftijd: 8;7 jaar.	- Woord IQ: 72 - Woordleeftijd: 16;7 jaar.
J.N.	- Woord IQ: 71 - Woordleeftijd: 10;11 jaar.	- Woord IQ: 73 - Woordleeftijd: 11;4 jaar.	- Woord IQ: 86 - Woordleeftijd: 14;0 jaar.
N.K.	- Woord IQ: 67. - Woordleeftijd: 5;1 jaar.	- Woord IQ: 71 - Woordleeftijd: 5;4 jaar.	- Woord IQ: 72 - Woordleeftijd: 5;8 jaar.
M.A.	- Woord IQ: / - Woordleeftijd: 5;2 jaar.	- Woord IQ: / - Woordleeftijd: 5;10 jaar.	- Woord IQ: / - Woordleeftijd: 4;8 jaar.
W.K.	- Woord IQ: 65 - Woordleeftijd: 6;3 jaar.	- Woord IQ: 56 - Woordleeftijd: 5;8 jaar.	- Woord IQ: 57 - Woordleeftijd: 5;11 jaar.

9.3 Bijlage 3: Resultaten bevindingen leerlingen in tabel

Middenmeting

Naam	In de klas			Samen met begeleider		
	Letterdoos	Schrijven	Werkbladen	Letterdoos	Schrijven	Werkbladen
R.K.	😊	😊	😊	😊	😊	😊
M.H.	😊	😊	😊	😊	😊	😊
N.v.d.Z.	😊	😊	😊	😊	😊	😊
V.v.S.	😊	😊	😊	😊	😊	😊
M.H.F.	😊	😞	😊	😊	😊	😊
J.N.	😞	😊	😊	😊	😊	😊

Eindmeting

Naam	In de klas			Samen met begeleider		
	Letterdoos	Schrijven	Werkbladen	Letterdoos	Schrijven	Werkbladen
R.K.	😊	😊	😊	😊	😊	😊
M.H.	😊	😊	😊	😊	😊	😊
N.v.d.Z.	😊	😊	😊	😊	😊	😊
V.v.S.	😊	😊	😊	😊	😊	😊
M.H.F.	😊	😊	😊	😊	😊	😊
J.N.	😞	😞	😊	😊	😊	😊

9.4 Bijlage 4: Foto's Letterpluis

